

CSONGRÁD MEGYE MUNKAERŐ-HELYZETE
A II. ÉS A III. ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN
/1961-1970/

Doktori disszertáció

Készítette:

Csaknag György

Budapest, 1969. április hó

TARTALOMJEGYZÉK

	<u>Oldal</u>
Bevezető	1.
<u>I. Csongrád megye általános jellemzése, helye és szerepe a népgazdaságban</u>	6.
1. A megye természetföldrajzi helyzete	6.
2. A megye fontosabb gazdasági adottságai	8.
3. Csongrád megye demográfiai helyzete és alakulásának tendenciája	13.
4. A megye lakosságszámának alakulása	16.
<u>II. Csongrád megye munkaerő-helyzete a II. öt- éves /1961-1965/ terv időszakában</u>	23.
1. A munkaerő-forrás alakulása	26.
2. Munkaerő-forrás felhasználása	28.
3. A városok munkaerő-helyzete	34.
a/ Szeged város	34.
b/ Hódmezővásárhely város	37.
c/ Makó város	39.
d/ Szentos város	41.
e/ Csongrád város	43.
<u>III. Csongrád megye várható munkaerő-helyzete a III. ötéves /1966-1970/ terv időszakában</u>	45.
1. A munkaerő-forrás várható alakulása	45.
2. A nem mezőgazdasági ágazatok létszámigénye	48.
3. A mezőgazdaság munkaerő-helyzete	54.
4. Az általános munkaerő-helyzet jellemzői a III. ötéves terv eddig eltelt éveiben	62.
5. A III. ötéves terv, illetve várható munka- erő szükséglete és fedezete	69.
<u>IV. A nők és a csökkent munkaképességű dolgozók foglalkoztatási problémái</u>	71.
1. A nők gazdasági aktivizálódása, foglalkoz- tatásuk néhány kérdése	71.
2. A csökkent munkaképességű dolgozók foglalkoz- tatásának problémái	76.
Összefoglalás	83.
Irodalomjegyzék	

B E V E Z E T Ő

Minden állam számára létfontosságú, hogy a munkaerő társadalmi ujratermelésével, elosztásával és felhasználásával szervesen foglalkozzon. Ennek lehetőségét, mértékét és módszereit, az egyes államok társadalmi-gazdasági rendszere, gazdasági fejlettségének színvonala határozza meg; stratégiája és taktikája pedig a gazdaságpolitika részét jelentő foglalkoztatási politikában fejeződik ki.

Marx, Engels a társadalmi fejlődés hajtóerőit az anyagi létfenntartási eszközök termelésének és elosztásának módjában találták meg és ugyanakkor rámutattak arra, hogy az anyagi létfenntartási eszközök termelésében és elosztásában bekövetkező változásokat a termelőerők fejlődése határozza meg. Az ember, az anyagi javak termelője a legfőbb, a legdöntőbb termelőerő. Marx: "Egy gép, amely nem vesz részt a munkafolyamatban, haszontalan. Ezenkívül áldozatául esik a természeti anyagcsere romboló hatásának. A vas megrozsdásodik, a fa elkorhad. A fonál, amelyet nem szőnek vagy nem kötnek meg, veszendőbe ment gyapot. Az eleven munkának kell ezeket a dolgokat megragadnia, halottaikból feltámasztania, csak lehetséges használati értékből tényleges és ténykedő /wirkliche und wirkende/ használati értékke változtatnia."^{1/}

A munkaerőhelyzet lényeges meghatározója a gazdasági fejlődésnek, befolyásolja a gazdasági fejlődés lehetőségeit, útjait, mind az adott időpontban, mind hosszabb - rövidebb perspektívában. Ugyanakkor a gazdasági fejlődés is visszahat a munkaerőhelyzet alakulására. A kettő elválaszthatatlan kölcsönhatásban van egymással. A munkaerő jelentősége még fokozottabb módon érvényesül abban a társadalomban, ahol a munkaerő értéktermelő tulajdonságát nemcsak felismerték, hanem ennek következményeit a gazdaságpolitikában tudatosan

^{1/} K.Marx: A TŐKE I.kötet, 175. oldal. KOSSUTH, Bp.,1961.

számba is veszik, ahol a társadalmi termelésben, a társadalom munkájában való részvétel, az elosztás meghatározója, ahol országon belül, és azon kívüli kizsákmányolás felszámolása a társadalmi rend alapja; vagyis ott, ahol szocialista gazdálkodás uralkodik. Következésképp, a munkaérték - elméletre épülő és a munka szerinti elosztás megvalósítására törekvő társadalom számára még fokozottabb jelentősége van a társadalom rendelkezésére álló munkaerő termelését, elosztását, felhasználását, ujratermelését és ujraelosztását meghatározó lényeges körülmények ismeretének és tudatos alkalmazásának.

A marxizmus klasszikusai a társadalom mozgástörvényeinek vizsgálata közben számos nagyjelentőségű utalást tettek a közösségi gazdálkodást folytató újtipusu társadalom törvényeire, ezen belül a munkaerővel való gazdálkodás feltétlen szükségességére és jelentőségére.

A munka társadalmi termelékenységének növelése, a társadalmi munka magasabb színvonalu megszervezése az újtipusu társadalom gazdálkodásának alapvető vonása, a szocializmus győzelmének záloga. "A munka termelékenysége, ez végeredményben, a legfontosabb, a legfőbb, az új társadalmi rend győzelme szempontjából." mondotta Lenin.^{2/}

A társadalmi munka tudatos szervezése, a tervszerű gazdálkodás a szocialista társadalomnak gyökeres új jellegzetessége a régi társadalmakkal szemben. A munkaerő-gazdálkodás^{3/} a tervgazdálkodás része népgazdasági szinten, de hasonló jelentőséggel bír mindenütt a gazdálkodásban.

2/ V.I. LENIN: 29. kötet, 435. oldal, SZIKRA, Bp. 1953.

3/ A munkaerő-gazdálkodás fogalma alatt a társadalom rendelkezésére álló munkaerőnek és a társadalom munkaerő-szükségletének mennyiségi és minőségi összehangolását értem.

A munkaerővel való gazdálkodás azonban tartalmilag mást takar, mint amit általában a termelőerőkkel történő gazdálkodás fogalma alatt értenek. Merőben más módon kell a munkaeszközökkel és munkatárgyakkal gazdálkodni, mint a munkaerővel. A munkaerő-gazdálkodás esetében a gazdálkodás tárgya nem holt anyag, vagy gép, hanem maga az élő ember ösztönös és tudatos vágyaival, szándékaival és cselekedeteivel.

Következésképpen a munkaerő-gazdálkodás - a rendkívüli helyzeteket és az egyes egyéneknek a társadalom érdekeit sértő cselekedeteit kivéve - feladatai megvalósítását nem építheti adminisztratív intézkedések, különösképpen nem kényszerintézkedések rendszerére. Olyan körülményeket kell teremtenie a szeretőgazó, bonyolult, egymással tervszerűen összefüggő intézkedések komplexuma révén, amelyek között az egyes emberek önkéntes elhatározásán alapuló, tudatos cselekedeteinek eredményeként, tervszerűen valósul meg a munkaerőnek a társadalom igényeit kielégítő ujratermelése és elosztása.

Különös élességgel merül ez fel a szocialista társadalomban, ahol a tervszerű munkaerő-gazdálkodásnak akár mikró, akár makróökonómiai szinten történik is az, segíteni kell az embereket abban, hogy közelebb kerüljenek egyéni vágyaik, törekvéseik megvalósításához, úgy találják meg a helyüket a társadalomban végzett munka során, hogy lehetőségük és kedvük legyen egyéni képességeik teljes kibontakoztatásához. Ez a magyarázata annak, hogy a munkaerő-gazdálkodás nemcsak az olyan gazdasági jellegű módszerekre támaszkodik, mint a dolgozók anyagi ösztönzésének rendszere, ezen belül a bérgazdálkodás, a termelőkenység növekedését szolgáló munkaszervezés stb. hanem a pedagógia, a lélektan, az élettan, az orvostudomány és más tudományok tevékenységére is.

A fejlődés jelenlegi szakaszában sem nélkülözhetjük a munkaerő pontos számbavételét, a munkaerő-szükséglet gondos körültekintéssel történő felmérését, a munkaerő megfelelő szinten történő foglalkoztatását. A magasabb színvonalu gazdálkodás meg is követeli a termelési és munkaerőgazdálkodási problémák egyeztetését, összehangolását, állandó figyelemmel kísérését és a megfelelő elemzésen alapuló operatív intézkedéseket.

A tervek egy-éves, ötéves vagy perspektivikusan 15-20 évre készülnek. A népesség foglalkoztatási tervei a munkaerő-tervek kimunkálása nagyon gondos, körültekintést igényel, bármilyen időszakra is vonatkozzék ez, mivel a tervmetodika technikáinak tűnő megjelenési formáiban mindig elvi megfontolások és közgazdasági folyamat valóságos összefüggései és kölcsönhatásai jutnak kifejezésre.

Nem hagyható figyelmen kívül az elmúlt időszak főbb tendenciáinak mérlegelése sem, ugyanis hazánk gazdasági élete a múltból a termelőerők kedvezőtlen, egyenlőtlen területi elhelyezkedését örökölte. A felszabadulás utáni ujjaépítés és az utána történt nagy iparosítási program végrehajtása során a célkitűzések között szerepelt az egyenletesebb területi eloszlás, és ennek jegyében egyes, korábban teljesen elmaradott területeken új ipari centrumok kerültek létrehozásra. Az ország gyors fejlődésének legfontosabb emelője a fejlett nagyipar megteremtése volt, amit elsősorban a már meglevő ipari centrumok fejlesztésével lehetett a legkönnyebben elérni. Ugyanakkor a százezres nagyságrendben létesített új munkahelyek munkaerő-szükségletét a már korábban is viszonylag erősebben foglalkoztatott terület népessége természetesen nem tudta teljességében kielégíteni, ezért ezekre a területekre megindult a kevésbé fejlett, illetőleg fejlesztett területek népességének áramlása.

Hazánkban a népesség kor szerinti összetétele is foglalkoztatás-politikai szempontból kedvezőtlen irányba változott: a munkaerőforrásnak mind a jelenlegi, mind a jövőbeni színvonalát szempontjából legszámottevőbb népességcsoportok aránya az össznépelességen belül jelentősen csökkent, a munkaképes kornál idősebb népesség aránya pedig egyidejűleg számottevően növekedett.

Míg az ország egészét tekintve a népesség számának alakulását szinte kizárólag a népesség természetes szaporodása határozza meg, addig az egyes megyéket tekintve más a helyzet: előfordul, egyfelől, hogy a népesség száma a természetes szaporodásnak az országos átlagot meghaladó üteme ellenére is csökken, másfelől a népesség száma minimális, messze az országos átlag alatti természetes szaporodás mellett is jelentősen növekedhet. A népességszám és a természetes szaporodás eltérő nagyságrendű /esetenként eltérő irányú/ változása közötti különbséget a népesség megyék közötti vándorlásának egyenlege alakítja ki.

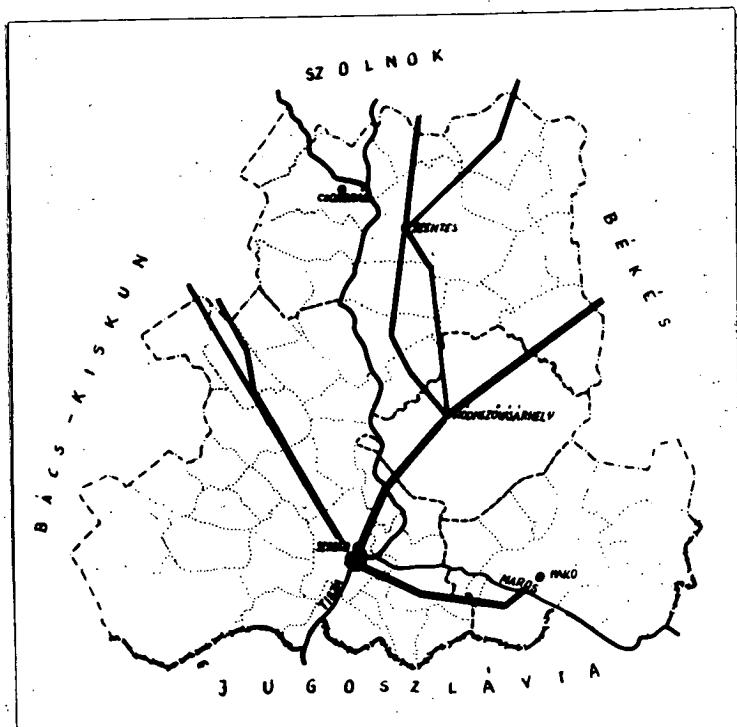
Az 1949 óta eltelt időszakban a megyék népességváltozását döntően a belső vándorlás határozta meg, s a természetes szaporodásnak lényegesen kisebb hatása volt. Ezt igazolja, hogy a népesség számának alakulása és a népesség megyék közötti vándorlási különbözete közötti kapcsolat korrelációs együtthatója = 0,92, míg a népességszám és a természetes szaporodás közötti korrelációs együttható értéke = 0,32.

A népesség belső vándorlása hazánkban elsősorban a már korábban is fejlettebb területekre irányult. Az egyes megyék iparosodottsági szintje és az 1949-1966 közötti vándorlási egyenleg között viszonylag erős korreláció áll fenn. Az alföldi mezőgazdasági jellegű megyékben a belső vándorlás negatív egyenlege végső soron a népesség számának a csökkenését eredményezte.

I. CSONGRÁD-MEGYE ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE, HELYE ÉS SZEREPE A NÉPGAZDASÁGBAN

1/ A megye természetföldrajzi helyzete

Csongrád-megye az Alföld déli részén helyezkedik el. Területe 4262 km², az ország területének 4,6 %-a. Kiterjedése észak-déli irányban 70 km, kelet-nyugati irányban 90 km. Délen Kelebiától Kükesházáig Jugoszláviával, onnan Csanádpalotáig Romániával határos. Nyugatról Bács-Kiskun, északról Szolnok, keletről Békés-megye veszi körül. Az ország legmélyebben fekvő területe, tengerszint feletti magassága a megye legmagasabb pontján, Ásotthalmon 125 m, a legmélyebb pontján, Gyáláréten mindössze 77 m.

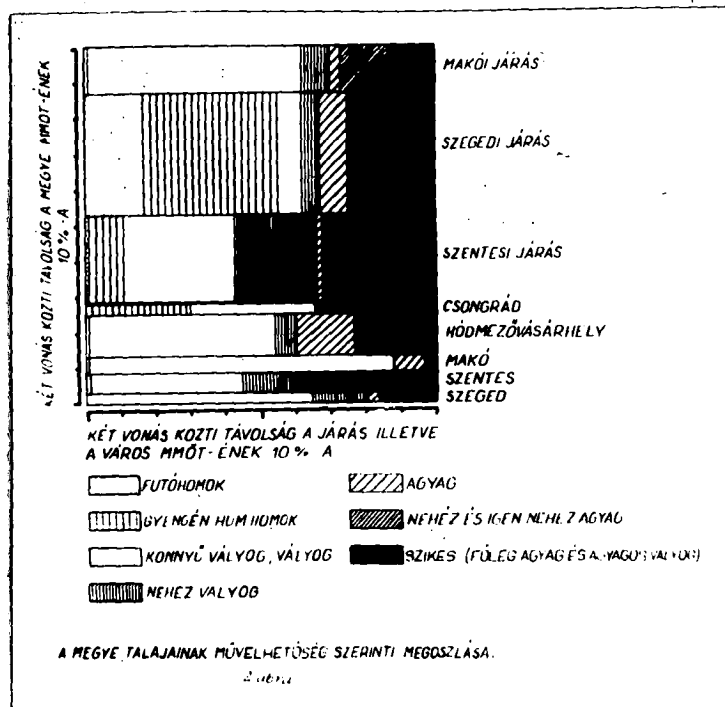

Lakóinak száma 1967-ben 441 ezer fő, hazánk lakosságának 4,3 %-a. Népségét tekintve a sűrűbben lakott megyék közé tartozik. Területén egy megyejogi /Szeged/, négy járási jogú város /Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Csongrád/, három

járás /szegedi, makói, szentesi/ és 62 község helyezkedik el. A megye székhelye az ország egyik legnagyobb vidéki városa, a 112 km² területű, mintegy 121 000 lakósu Szeged. Dél-Magyarország ipari és kulturális centruma.

Talajadottságait tekintve a megye három nagy földrajzi tájegységre oszlik:

- a megye nyugati részét foglalják el a homok, illetve a homokon kialakult talajok. /Duna-Tisza közötti Hátság keleti lejtője/;
- a Tisza völgyében kialakult, zömmel öntési eredetű réti talajok /Alsótisza-völgye/;
- a megye keleti részét elfoglaló löszön kialakult csernozjomok /Békés-Csanád-i lösztábla nyugati része/.

Vízrajzi viszonyai kedvezőek. A megye területét észak-déli irányban a Tisza két részre osztja, mintegy 120 km hosszan szelve azt át. A Körösnek 8 km-es torkolati szakasza a

megye északi részére esik, míg délen a Tisza balparti mellékfolyója a Maros, 45 km hosszan nyújt kedvező vízgazdálkodási lehetőségeket. Csapadék ellátottsága szélsőséges, sok évi átlag alapján a csapadékos napok száma évente 82, de rossz elosztásban.

Éghajlata szárazföldi jellegű, nagy a hőmérséklet különbség a tél és a nyár között. A hőmérséklet évi közepes ingadozása $22 - 24^{\circ}\text{C}$, abszolút ingadozása $65 - 70^{\circ}\text{C}$. Az évi középhőmérséklet $10 - 13^{\circ}\text{C}$, 20°C hőmérsékleten felüli napok száma 77, a napfénytartam évi átlaga 2100-2150 óra.

A föld méhe jelentős mennyiségű és jó minőségű olajat és földgázt rejt. A szénhidrogén helyes, ésszerű felhasználása megváltoztathatja a megye arculatát, iparának szerkezetét, a terület, illetve az ország energia mérlegét. Emellett jelentősnek mondhatók termálvíz készletei is.

2/ A megye fontosabb gazdasági adottságai

A megye arculata a felszabadulás óta eltelt közel két és fél évtized alatt jelentős átalakuláson ment át, profilja többsikuvá vált, s jelenleg a gazdasági és a társadalmi élet szférájában jelentős szerepet tölt be az országban, de különösen Dél-Magyarországon. A megye korábbi agrárjellege az utóbbi évtizedben változott ipari-agrár jellegűvé, s fejlett mezőgazdasága mellett az alföldi megyék közül a legfejlettebb iparral rendelkezik. Kereskedelme megyehatáron túli vonzással bír, s az utóbbi években idegenforgalmi centrummá vált. - A megye két határállomással rendelkezik, Jugoszlávia felől Rösztke, Románia felől Nagylak. A rösztkei határállomás turistaforgalma - átmenőforgalom - 1967-ben 977 ezer fő volt.

A talajadottságok, az évi középhőmérséklet és napfénytartam, valamint az öntözéses gazdálkodást elősegítő vízrajzi és domborzati viszonyok igen kedvező feltételeket biztosítanak az

intenzív földművelés számára. A megyében 8 állami gazdaság, 131 termelőszövetkezet és 19 termelőszövetkezeti csoport tevékenykedik.

A szántóterületből a szocialista szektor aránya több mint 95 %. Jellemző a sokoldalú, mind belterjesebbé váló mezőgazdasági termelés. A szántóföldi növénykultúrák mellett jelentős a gyümölcs-zöldség és speciális növénykultúrák: a hagyma, fűszerpaprika termelése. A szegedi paprika, a makói hagyma országhatáron túl is jól ismert. Fejlett az állattenyésztése is. A mezőgazdaságban dolgozók évi több mint 5 milliárd Ft termelési értéket hoznak létre, ebből közel 1,0 milliárd Ft az export, amelynek jelentős része tőkés relációban kerül értékesítésre.

A megye ipara korábban a helyileg termelt mezőgazdasági eredetű nyersanyagok, valamint a viziúton érkező fa feldolgozására támaszkodott, s az így kifejlődött élelmiszeripar, kenőfelfeldolgozás, valamint a faipar még ma is jelentős hányadot képvisel az ipar termelésében.

Az elmúlt évtizedben megyénkben erőteljesen megindult az iparosítás. A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. Kongresszusa határozatot hozott az ipar területi elhelyezkedésének megváltoztatására. A határozat kimondja: "A népgazdaság fejlesztésének tervezésénél figyelembe kell venni a népgazdaság egyetemese érdekeivel együtt az ország egyes vidékeinek helyzetét is. Helyes ipartelepítéssel az iparilag elmaradott területeket, mindenekelőtt az Alföldet, fokozottan iparosítjuk. Ipartelepítési politikánkkal csökkenteni kell Budapest túlzusfolttságát".^{1/}

A Pártkongresszus határozata nyomán a II. ötéves tervidőszakban a megyében mintegy háromszor annyit fordítottak évente

^{1/} MSzMP kongresszusának jegyzőkönyve. KOSSUTH, 1960. 580. oldal

ipari beruházásokra, mint a megelőző tervidőszakban. A tervciklus jelentősebb ipari beruházásai voltak: a Szegedi Textil Művek üzembővítése, a Magyar Kábel Művek, az Országos Gumiipari Vállalat szegedi gyáregységei, a Szegedi Kenderfonó és a Szalámigyár rekonstrukciója, a Nagylaki Pozdorjalap Üzem, a szentesi Brótakarmánygyár, a Hódmezővásárhelyi Divat Kötöttárugyár fejlesztése stb. Megkezdődött a szénhidrogén kutatás is.

Az erőteljes iparfejlesztés az országos átlagot meghaladó termelés emelkedést eredményezett. A II. ötéves tervidőszakban az ipari termelés a megyében 73 %-kal, országosan 48%-kal emelkedett. A termelés növekedésének évi átlaga 12 % volt. Az iparban dolgozók évi, több mint 8 milliárd Ft termelési értéket hoznak létre. A termelésnek jelentős hányada hazánk határain kívül kerül értékesítésre. . A megye ipara közel 2 milliárd Ft értékű árut értékesít külföldön. A II. ötéves terv időszakában a MSzMP Központi Bizottság 1964. december 8-10-i határozatának megfelelően az export értékesítés a termelést meghaladó ütemben emelkedett.

A tervidőszakban az ipari ágazatok közül az átlagosnál gyorsabban fejlődött a nehézipar, ezen belül különösen a gépipar, amely 5 év alatt közel megháromszorozta a termelését. Új nehézipari ágazatok honosodtak meg a megyében, a kőolaj és földgáz kitermelés, valamint a gumiipar. A megvalósított fejlesztés eredményeként az ipar ágazati strukturája a korszerű kultúrát képviselő iparágak javára változott. Növekedett a nehézipar részaránya a túlsúlyban levő könnyű- és élelmiszeripar mellett, azonban a nehézipar gyorsabb fejlesztése sem vezetett eddig a könnyű- és élelmiszeripari jelleg számottevő módosulásához.

Az egyes ipari főcsoportok részesedése a megye iparában - létszám alapján - a következőképpen alakult:

	<u>1960</u>	<u>1965</u>
Nehézipar	19	22
Könnyűipar	68	65
Élelmiszeripar	13	13
<u>Összesen:</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

A II. ötéves terv idejére is még jellemző volt, hogy szinte valamennyi ipari ágazat fejlesztésre került, a területi tervezés kiforratlansága, a dél-magyarországi körzet ipari profiljának meghatározatlansága, de főképpen a munkaalkalom biztosítása következtében. A munkaerő lekötésére, foglalkoztatására politikai szempontból a helyi szervek minden lehetőséget megragadtak, s erőteljesen tovább fejlesztették a szövetkezeti és állami ipart. A megvalósított iparfejlesztés lényegében új üzemek, üzemrészek létrehozásán alapult, s jelentősen növelte a munkahelyeket. Ennek eredményeként nagymértékben emelkedett az iparban foglalkoztatottak száma. 1965-ben a megye iparában 54500 fő dolgozott, 12500 fővel - 30 %-kal - többen, mint 1960-ban. A fejlesztés főként extenzív irányú volt, a foglalkoztatottak számának növekedése a megyében gyorsabb volt, mint országosan. A létszámnövekedés döntő hányadát az új üzemek, üzemrészek foglalkoztatták, s az 1965-ig munkába lépett 12500 fő, 73 %-a az újonnan belépő üzemekben kapott munkát.

Ez a fejlesztés azzal is járt, hogy a már amugyis "szétaprózott" ipartelepek száma tovább növekedett. A szocialista ipar 510 ipartelepéből közel 300, 20 főnél kevesebbet foglalkoztat, s mindössze 8 gyártelep van, ahol ezer munkásnál többet foglalkoztatnak. Az ipartelepek átlagos nagysága jelentősen elmarad az országos átlagtól.

A helyi iparnak is aránytalanul nagy a súlya, itt van a legtöbb kisipari termelő szövetkezet; 10 ezer lakósra 281 szövetkezeti ipari dolgozó jut, az országos 182-vel szemben. 1000 fő feletti háziipari szövetkezetek alakultak ki, több mint 6 kisipari termelő szövetkezet 500 fő felett foglalkoztat dolgozókat. A tanácsi ipar területén is csak Pest megye foglalkoztat több létszámot.

Tervszerű és céltudatos iparfejlesztés lényegében az MSZMP Politikai Bizottság 1966. január 1-i Csongrád-megye helyzetéről szóló határozata alapján kezdett kibontakozni. Szerkezetét és strukturáját a kőolaj és földgáz kitermelése és feldolgozása fogja nagymértékben megváltoztatni.

A megye szállítási, közlekedési viszonyai nem egyformák.

A fekvésénél fogva nemzetközi áru- és személyszállításra, tranzitforgalom lebonyolítására a Balkán felé igen alkalmas. A közúti szállítást elősegíti, hogy a megyét keresztül szeli az E-5-ös főközlekedési út Budapest - Szeged - Belgrád útvonala. Románia felé Budapest - Szeged - Makó - Bukarest útvonal.

Jelenleg is jelentős a tranzitforgalom, de egy külön tanulmányt, vizsgálatot érdemelne ennek továbbfejlesztése.

A megye közútjainak hossza: 1.311 km. Közúttal a megyében levő városok, falvak a centrummal össze vannak kötve. A munkába történő munkásszállítás körzetekre van kialakítva, egyrészt a MÁV vonalain, másrészt közúton. A közlekedés, a tengelyen történő áruszállítás jelentős része a közutakon történik, mivel sok községnek nincs vasútja vagy távol esik a vasúti megállótól, rakodóhelyektől. A munkaerő sem helyezkedik el mindenütt a munkahelyek mellett.

Megyének most egyik legnagyobb problémája, hogy a szabad munkaerő olyan területen van, ahol a közlekedés nincs megoldva. A megye lakosságának közel 28 %-a külterületeken él, s itt van jelentős számú szabad munkaerő.

3/ Csongrád-megye demográfiai helyzete és alakulásának tendenciája

A megye demográfiai helyzetének értékelése Szeged megyei jogú város figyelembevételével történt. A megye és Szeged város demográfiai helyzete, alakulása szoros kapcsolatban van.

A két terület egymásra gyakorolt hatását nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezért az adatokat és a kialakult helyzetet együttesen és ahol mód volt rá külön-külön is értékeltem, annak érdekében, hogy az azonosan és az eltérően jelentkező problémák felvethetők legyenek.

A megye demográfiai helyzetét azok a változások jellemzik, amelyek a megye gazdasági, kulturális stb. színvonalában következtek be az utóbbi években. Itt kell megemlíteni a természetes szaporodás, az el- és bevándorlás terén, a megye lakossága foglalkoztatásában, a nők munkábaállításában bekövetkezett változásokat és nem utolsósorban a demográfiai helyzet alakulásának a munkaerő forrása és felhasználására gyakorolt hatását.

1949-től kezdve mind Szeged megyei jogú város, mind a megye vonatkozásában bekövetkezett változások elég ellentétesek és tendenciájukban is változók.

A felszabadulás óta eltelt időszak munkaerő-mérlegekkel átfogható leghosszabb szakasza, 1949 és 1966 között Csongrád megye népessége az országon belüli vándorlások következtében 20 ezer fővel csökkent. E csökkenés - bár elég jelentős - lényegesen kisebb a többi alföldi megyében bekövetkezetté.

ezer fő

Megnevezés	Népesség veszteség belső vándorlásból 1949-1966 évek között
Szabolcs-Szatmár	146
Bács-Kiskun	86
Békés	75
Hajdu-Bihar	73
Szolnok	62
Csongrád	20

Ennek magyarázata, hogy Csongrád-megye helyzete, gazdasági fejlettsége megváltozott, és az 1960-as évek elejétől a megyébe történt beköltözések száma meghaladja az elköltözőkét. Az időközben történt népesség növekedésében a természetes szaporodásnak kisebb szerepe volt, mindössze harmadrészen volt forrása a népesség számának emelkedésében, a többi vándorlási többletből származott.

Csongrád-megyében az alacsony természetes szaporodás a születések számának egy évtizede bekövetkezett visszaesésének a következménye. Az elmúlt 8 évben 30 %-kal kevesebb élveszületés történt a megyében, mint az 1950-es évek megfelelő időszakában. 1950-1957 között a megye lakosságának természetes szaporodása 20,5 ezer volt, míg tíz évvel később a megfelelő 8 éves szakaszban mindössze 2,4 ezer. Az ezer lakóra jutó élveszületés évek óta Csongrád-megyében a legalacsonyabb, országosan a természetes szaporodás mértéke pedig az országos átlag egyötöde.

Az alacsony születési arányszám összefügg a szülőképes korú női népességnek az országosnál 10 %-kal alacsonyabb arányával, a kisebb termékenységű városi népesség magas részesedésével, a nők országos átlagot meghaladó mértékű foglalkoztatottságával. Az alacsony népszaporulatot mutatja, hogy 100 élveszületésre az 1960-1967. évi időszakban a megyében 139 művi vetélés jutott, országosan csak 128.

Az alacsony szintű természetes szaporodás miatt a megye népességét 1960-1967 évben a lakosság vándorlásának iránya és intenzitása határozta meg. A megyébe történt bevándorlás mértéke 8 év alatt alig változott, a gazdasági fejlődés, az ipartelepítések, a megnövekedett munkaerőkereslet hatására viszont az elköltözők száma fokozatosan mérséklődött. A megye vándorlásimmérlege 1962. évtől vált pozitívvá. Míg 1960-ban a különböző irányú vándorlásnak egyenlegeként a megye népessége még több mint 2 ezerrel csökkent, addig 1967. évben a lakóhely változásokból származó népesség növekedés meghaladta a két és fél ezret.

A vándorlási folyamat a megyén belül különbözőképpen érintette az egyes település típusokat. A világszerte érvényesülő urbanizációs folyamatoknak megfelelően a községek népessége az elmúlt 8 évben 7 %-kal csökkent, ugyanakkor Szegedre történő nagyarányú bevándorlás eredményeként a város lakossága 22 ezerrel, a korábbi népességének 23 %-ával nőtt. Szeged népességének növekedése így meghaladta a megyei jogú városok átlagát. A járási jogú városok lakosságának száma a vizsgált 8 év alatt lényegében nem változott, a négy városban jelenleg egy százalékkal élnek kevesebben, mint 1960. évben.

A községek népességvesztesége a makói és a szentesi járásban 1960. évi népességük 10-12 %-át, a szegedi járásban a kisebb arányú elvándorlás következtében a korábbi népességnek mindössze 3 %-át tette ki. Ezer lakósra 1960-1967-ben a szegedi járásban 77, a másik két járásban 94 elköltöző jutott. A szegedi járás kisebb népességvesztesége Szeged vonzásával függ össze, ugyanis a Szegedre beköltözni szándékozók jelentős hányada a környező községekben telepedett le. Hatással van a terület vándormozgalmára a járásban levő munkaigényes és

ugyanakkor jól jövedelmező mezőgazdasági termelés is. Erre utal, hogy a járás népessége a Szeged-környéki községek figyelembevételével nélkül is csak 6 %-kal csökkent.

A községi népesség elvándorlás több gazdasági, illetve földrajzi tényezővel függ össze:

- A kisebb lélekszámú községek népességvesztesége az átlagosnál nagyobb mértékű. A vizsgált időszakban a 2 ezernél kevesebb lakósu községek népességvesztesége 13 %, a nagyobb községeké csak 2-3 % volt.
- Fokozottabb mértékben, 10-12 %-kal csökkent a nagyobbbrészt külterületi lakosságu községek népessége.
- A városok közvetlen vonzáskörzetében levő községek népessége az ipari munkahelyek közelsége és a napi ingázás lehetősége folytán alig változott.
- A csak mezőgazdasági profilu községek népességvesztesége az átlagosnál lényegesen nagyobb mértékű volt.

4/ A megye lakosság számának alakulása

Az 1.számú mellékletben szerepel a megye és Szeged m.j. város lakosságának alakulása, területi és nemenkénti bontásban.

A táblázatból megállapítható, hogy Szeged város lakossága számának alakulása, ha nem is egyenletes, de töretlenül ível felfelé. Ugyanakkor a megye lakosság száma ezzel ellentétesen alakult.

Ezt a tendenciát mutatja, ha a megye és Szeged város lakosságának számát az ország lakossága számához viszonyítjuk:

Megnevezés	A megye /Szegeddel/ részaránya az or- szág lakossága szá- mából	A megye /Szeged nélkül/ részaránya az ország lakossá- ga számából
1869-ben	5,4	4,4
1949-ben	4,7	3,7
1960-ban	4,4	3,4
1967.I.1-én	4,3	3,1

Ezek a számok azt mutatják, hogy a megye lakosság-számának növekedése elmaradt az országos átlagtól, egyre kisebb-részt képvisel, jóllehet területi változások ezt nem indokolják.

A városokban lakó lakosság számának alakulása is jelentős változást mutat az eltelt 100 év alatt.

1869-ben a lakosság	47,6 %-a lakott a négy városban
1949-ben	" 38,4 %-a " " "
1960-ban	" 40,7 %-a " " "
1967.I.1-én	" 42,2 %-a " " "

Ebből is látható, hogy az Alföldnek az iparosításban való lemaradása, elsősorban a városok lakosságának elvándorlását hozta magával. Viszont az utóbbi években történt ipari fejlődés okozza a városok lakosságának növekvő tendenciáját.

A 2. számú melléklet adatai szerint 100 év alatt Szeged város lakossága a másfélszeresére növekedett, a megye lakossága viszont alig növekedett 50 %-ka. Ugyanezen idő alatt az ország lakossága megduplázódott. Ha a környező, hasonló adottságokkal rendelkező megyék adatait nézzük, azt látjuk, hogy ezekkel szemben is elmaradt Csongrád megye.

A megye és Szeged város közötti helyzet alakulását jól mutatják az arányszámok. 1869-ben Szeged lakossága Csongrád megye lakosságának 17,4 %-a volt, 1967. január 1-én pedig már meghaladta a 27,0 %-ot. Kétségtelen, hogy Szeged lakossága, különösen az utóbbi években - rohamosan növekszik.

A 2.számú melléklet tanúsága szerint a megye négy városának lakossága az eltelt 100 év alatt alig fejlődött. Makó város lakossága 1967.január 1-én 1869 óta csak 14,3 %-kal fejlődött, a többi három város fejlődése sem kielégítő. Ami a községek lakosság-számának alakulását illeti, még kedvezőtlenebb a városokénál is. 1967. január 1-én a lakosság száma átlag 6,8 %-kal alacsonyabb volt, mint 1960-ban és kereken 12,0 %-kal kevesebb, mint 1949-ben.

A községek lakossága számának alakulása hasonlóképpen a városokéhoz, főként munkaalkalom hiánya miatt mutat csökkenő tendenciát.

Csongrád megye lakossága /Szegeddel együtt/ 1960-hoz viszonyítva még 1,0 %-os emelkedést mutat, bár az országos 2,3%-os növekedéssel szemben lemaradt, az azonos földrajzi helyzet és strukturális körülmények között levő Bács, Békés és Szolnok megyékkel szemben 1967-ben viszont már kedvezőbb helyzetben van. A négy járási jogú város helyzete szempontjából azt kellett vizsgálnom, hogy a városi lakosság hogyan oszlik meg a városok között.

%

Megnevezés	Csongrád	Hmrvhely	Makó	Szentes	Összesen
1869-ben	13,8	38,7	24,3	23,2	100,0
1949-ben	15,7	37,3	24,3	22,7	100,0
1960-ban	15,2	39,3	22,7	22,8	100,0

Az egyes járások területén levő községek lakószáma alakulása:

Megnevezés	Makói	Szegedi	Szentesi	Járások összesen
1869-ben	22,0	48,2	29,8	100,0
1949-ben	18,3	54,9	26,8	100,0
1960-ban	17,6	55,9	25,5	100,0
1967. I.1.	16,9	58,2	24,9	100,0

Az arányok alakulása érzékelteti az egyes városok fejlődésében bekövetkezett változásokat, Szentes és Hódmezővásárhely kismértékű, de állandó fejlődést, ugyanakkor Makó és Csongrád városok csökkenést mutatnak. /Lásd a 2.sz. mellékletet/

Érdekesen alakul a járások lakosság száma. A szegedi járás községei lakóinak száma állandóan emelkedik, ezzel szemben a makói és szentesi járás községei lakossága csökken. Tekintve Szeged város közelségét a szegedi járás községeihez, az volna a természetes, hogy a járás lakossága Szegedre történő bevándorlás következtében csökken, ezzel ellentétben állandó emelkedést mutat.

Csongrád és Makó városokban természetes szaporodásból növekedés nincs, mivel a halálozások száma évről évre meghaladja a születések számát. A községekben a természetes szaporodás a szegedi járás községeiben kedvező, a makói járásban kedvezőtlen, a szentesi járásban pedig változó.

A községek összesített eredménye kedvező és az utóbbi években javuló tendenciát mutat. A városokban az összesített eredmény viszont nem kedvező, mert Hódmezővásárhely és Szentes /a két nagyobb lakósu város/ kedvező eredménye nem tudja ellensúlyozni Makó és Csongrád /a két kisebb lakósu város/ elmaradását.

A természetes szaporodás alakulása más területen is érezteti hatását, befolyásolja a fejlesztési szükségleteket, a várható munkaerő-pótlást, de a későbbi időpontban is érezteti hatását, amikor a most kiesett születések a házasulandók számát erősen csökkenteni fogják.

A természetes szaporodás befolyásolja a lakosság számának alakulását, de ennél nagyobb hatást fejt ki a be- és elvándorlási különbözet alakulása. 1960-tól kezdve a vándorlási különbözet egyenletes és aránylag gyors csökkenést mutat. Az 1966. évi elvándorlási különbözet az 1960. évinek már csak 16,7 %-a. Másik kedvező jelenség, hogy a városok közül már Hódmezővásárhely és Szentes város esetében a bevándorlási többlet jelentkezik. Községi vonatkozásban - bár sokat javult a helyzet - még mindig nagy az elvándoroltak száma. Megállapítható, hogy a szegedi járás községeiben már mutatkozik - főleg a nagyobb községekben - bevándorlási többlet.

A természetes szaporodás és a vándorlási különbözet mutatja, a lakosság számának tényleges alakulását, amely 1960 óta bár negatív, mégis kedvező, mert gyors ütemű csökkenést mutat és minden valószínűség szerint rövidesen pozitívvá válik. Erre enged következtetni egyrészt a természetes szaporodás növekvő tendenciája és a vándorlási különbözet állandó csökkenése.

Ami a lakosság nemenkénti megoszlását illeti, 1960-ban országosan az összlakosságból a férfi lakosság aránya 48,2 %, 1966-ban pedig 48,3 % volt. Ez az arány a megyében /Szeged nélkül/ 48,4 %-ot, illetve 48,7 %-ot tett ki, ami valamivel kedvezőbb az országos átlagnál. Szeged város esetében az arány 1960-ban 47,1 %, illetve 1966-ban 47,3 %. A férfi lakosság számaránya minimális emelkedést mutat és ez várható a jövőben is.

A 3. számú melléklet mutatja a lakosság számának alakulását korösszetétel szerint. A korösszetétel szempontjából történő vizsgálatra igen nagy szükség van, mert az itt levonható következtetések adnak megbízható alapot elsősorban a megyén belüli munkaerőforrás várható nagyságára és összetételére, csökkenő vagy növekvő tendenciájára. Az itt nyerhető adatok meghatározó jellegűek az egyes népgazdasági ágakban távlatban tervezett fejlesztési igények alakulása szempontjából. A megyei adatok a táblázat szerint eléggé kedvezőtlenek. Elsősorban szembevetendő, hogy a 0-14 éves gyermekek száma az 1949. évi 23,8 %-ról 1971-ben 19 %-ra fog lecsökkenni.

A 15-39 éves korúak számának alakulásában van egy csökkenő és egy emelkedő tendencia. Ennek oka, hogy 1960-ban még jelentős volt a megyéből az elvándorlás, mely elsősorban ezt a korcsoportot érintette legjobban. A mutatkozó emelkedő tendenciát magyarázza a 0-14 éves korcsoportból kikerülő népmozgalmi csucsnak a 15-19 korcsoportba való átkerülése.

Az 55-59 éves korcsoportban az emelkedő tendencia országos és átlagos jelenség. Az 1971-re jelentkező csökkenésnek pedig az az oka, hogy a III. ötéves tervidőszak végére már jelentkezni fog a II. világháborús veszteség hatása, bár ennek csúcserőke csak 1971 utáni években alakul majd ki.

A 60 éven felüli korcsoport állandó és egyenletes növekedést mutat, ami átlagos életkor emelkedésével van összefüggésben. Ha ezt a jelenséget önmagában vizsgáljuk, akkor kedvezőnek kell mondani. A 60 éven felüliek magas számát összevetve a 14 éven aluliak csökkenő számával, már kedvezőtlen megállapítást kell tenni. Ez a megye lakosságának előregedését mutatja. Szeged vársónál hasonló tendenciák érvényesülnek, azaz az eltéréssel, hogy a munkaképes korúak számaránya jobban emelkedik a megyeinél, oka ennek a nagymérvű bevándorlás.

A megye és városai, valamint Szeged város lakossága számának alakulása mintaszerűen mutatja be, hogy a termelés mindenkori helyzete hogyan befolyásolja a lakosság számának és elhelyezkedésének alakulását.

Az utóbbi évek gyors ütemű fejlődése a lakosság számának csökkenését megfordította és a nagy munkaerő-felesleg lassan eltűnt, hogy helyt adjon a munkaerő-keresletnek.

A II. ötéves /1961-65/ tervidőszakban erőteljesebben megindult és a III. ötéves /1966-70/ tervidőszakban nagy ütemben folytatódó iparosítás a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. Kongresszusának az ipar területi elhelyezkedésének megváltoztatására hozott határozatának végrehajtását jelenti.

Átalakulóban van a megye arculata. A folyamatban levő beruházások, ill. a 70-es években is folytatódó nagyarányú iparosítás több évtizedre kiható meghatározó jelleggel befolyásolja a megye gazdasági életét, szerkezetét, munkaerő-helyzetét.

A megye és városai, valamint Szeged város lakossága számának alakulása mintaszerűen mutatja be, hogy a termelés mindenkori helyzete hogyan befolyásolja a lakosság számának és elhelyezkedésének alakulását.

Az utóbbi évek gyors ütemű fejlődése a lakosság számának csökkenését megfordította és a nagy munkaerő-felesleg lassan eltűnt, hogy helyt adjon a munkaerő-keresletnek.

A II. ötéves /1961-65/ tervidőszakban erőteljesebben megindult és a III. ötéves /1966-70/ tervidőszakban nagy ütemben folytatódó iparosítás a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. Kongresszusának az ipar területi elhelyezkedésének megváltoztatására hozott határozatának végrehajtását jelenti.

Átalakulóban van a megye arculata. A folyamatban levő beruházások, ill. a 70-es években is folytatódó nagyarányú iparosítás több évtizedre kiható meghatározó jelleggel befolyásolja a megye gazdasági életét, szerkezetét, munkaerő-helyzetét.

II. CSONGRÁD MEGYE MUNKAERŐ-HELYZETE A II. ÖTÉVES /1961-65/ TERV IDŐSZAKÁBAN

A megye népessége a II. öt éves terv időszakában 4,0 ezer fővel, azaz 1,5 %-kal növekedett.

A lakosság számának növekedése, tulnyomó többségében a vándorlási nyereségből adódott és kisebb mértékben a természetes szaporodás alakulásából. A megyében a bevándorlók száma ugyanis pl. 1963. évben + 1,2 ezer fő, 1964. évben + 1,1 ezer fő, ezzel szemben a természetes szaporodás csak 0,12, illetve 0,16 ezer fő volt.

A megye természetes szaporodása az országos átlagtól jelentősen elmarad, pl. 1964. évben az ország népessége a természetes szaporodás következtében 3,1 %-kal, 31,3 ezer fővel növekedett, ezzel szemben a megye népessége 0,3 %-kal, 0,16 ezer fővel emelkedett.

A megye lakossága a II. öt éves terv minden egyes évében - 1961. évet kivéve - amikor is a népesség 0,1 %-a csökkent, növekedett. A népesség száma a II. öt éves terv egyes éveiben, valamint 1966. és 1967. években a következőképpen alakult:

Megjegyzés a 24. oldalon levő táblázathoz:

A tervidőszak alatt, a népesség korcsoportonkénti megoszlásában jelentős arányeltolódások következtek be, ugyanis 1966. január 1-re 2,6 százalékkal csökkent a munkaképes kornál fiatalabb népesség aránya - az össznépességen belül - viszont növekedett a munkaképes koru népesség aránya 0,2 %-kal, de a munkaképes kornál idősebbek aránya is - mégpedig 2,4 %-kal.

É v I.1.	Népesség szám /fő/	Láncindex /előző év = 100/	Bázisindex /1961 = 100/
<u>Szeged város</u>			
1961.	102 056	-	100,0
1962.	104 506	102,4	102,4
1963.	107 326	102,7	105,2
1964.	113 594	105,8	111,3
1965.	116 090	102,2	113,8
1966.	118 479	102,1	116,1
1967.	121 000	102,1	118,6
<u>Csongrád megye</u>			
1961.	330 350	-	100,0
1962.	327 473	99,1	99,1
1963.	325 199	99,3	98,4
1964.	321 439	98,8	97,3
1965.	320 345	99,7	97,0
1966.	319 760	99,8	96,8
1967.	320 000	100,1	96,9
<u>Csongrád megye és Szeged együtt</u>			
1961.	432 406	-	100,0
1962.	431 979	99,9	99,9
1963.	432 525	100,1	100,0
1964.	435 033	100,6	100,6
1965.	436 435	100,3	100,9
1966.	438 239	100,4	101,3
1967.	441 000	100,6	102,0

Csongrád megye Statisztikai Évkönyve 1967. Kerekített adatok.

Az előző arányeltolódások, illetve változások az egyes korcsoportokban azt bizonyítják, hogy a II. ötéves terv időszakában a megye népességének előregedési tendenciája volt tapasztalható.

A megye népességével kapcsolatosan, a fentiekben elmondott általános jellemzőktől eltérő - legalábbis tendenciájukban eltérő - módon alakult a megye Szeged város nélküli népessége. A tervidőszak alatt, ugyanis a megye lakossága 10,0 ezer fővel, 3,2 %-kal csökkent. Ennek oka elsősorban a megye területéről - döntően a Szegedre - történő jelentős számú kiköltözés, mely pl. 1962-64. években átlagosan 2,7 ezer fő volt. Ugyanakkor a természetes szaporodás sem volt szinte az ötéves terv egyetlen évében sem - legalábbis számszerűen - megfelelő, ugyanis pl. 1962-1964. években átlagosan csak 161 fő volt.

A fenti két tényező együttes hatására következett be a népesség aránylag jelentős számú csökkenése.

Szeged város lakossága ugyanakkor a II. ötéves terv során 14,5 ezer fővel, 14,2 %-kal emelkedett. A növekedés tulnyomó többségében a vándorlási nyereség következménye volt, ugyanis a természetes szaporodás a városban még számszerűen is kedvezőtlenül alakult, hiszen pl. 1962. évben - 224 fő, 1963-ban - 70 fő és csak 1964. évben volt + 6 fő. A beköltözések elsősorban a megye területéről történtek.

1./ A munkaerő-forrás alakulása

A munkaerő-forrás gerincét képező munkaképes korú népesség 1961.I.1-hez viszonyítva, 1966. I.1-ére 1,2 %-kal, 3.1 ezer fővel növekedett. A munkaerő-forrás a részének növekedése 0,3 %-kal nagyobb volt, mint a megye összlakosságának emelkedése. Ez elsősorban azért következett be, mert nagyobb létszámú munkaképes kornál fiatalabb vált 14 éven felülivé, mint

amennyien átlépték a munkaképes kor felső határát.

A munkaerő-forrás másik eleme, illetve összetevője a munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma a tervidőszak alatt 6,9 ezer fővel, 25,5 %-kal csökkent.

A nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatott munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma az öt év alatt mintegy 60 %-kal, 1,9 ezer fővel emelkedett, ezzel szemben a mezőgazdasági ágazatban, illetve a termelőszövetkezetekben viszont 39 %-kal, 7,1 ezer fővel csökkent.

Az előbbiek hatására, az összmunkaerő-forrás a tervidőszak alatt 1,4 %-kal csökkent.

A megyére jellemző bevándorlás kedvezően hatott a munkaerő-forrás alakulására, ugyanis a beköltözők zöme munkaképes kóru, illetve fiatal volt.

A megye munkaerő-forrásának fenti általános jellemzőitől eltérő módon alakult Csongrád megye Szeged város nélküli munkaerő-forrása. A megyében ugyanis a munkaerő-forrás az elmúlt tervidőszakban 6,6 %-kal csökkent. Ez pedig azt jelentette, hogy a munkaerő-forrás 3,4 %-kal nagyobb mértékben csökkent, mint a megye lakossága. Ennek oka, hogy a népesség számánál 1,4 %-kal nagyobb mértékben csökkent a munkaképes kóru lakosság, valamint oka továbbá az is, hogy a munkaerő-forráshoz tartozó munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma az öt év alatt 25,1 %-kal lett kevesebb.

A forráson belül csökkenő tendenciát mutatott a munkaképes kóru népesség alakulása is, elsősorban azért, mert a megyéből történő nagyfokú elvándorlás legérzékenyebben a munkaképes kóru népességet érintette. Végül, kedvezőtlen hatást gyakorolt a munkaképes népesség számának alakulására az is, hogy szinte évről évre kevesebben léptek át a munkaképes kornál fiatalabbak

közül a munkaképes népességhez, mint amennyien munkaképes kornál idősebbekké váltak. A nem mezőgazdasági ágazatokban az idős aktív keresők száma 65,3 %-ra emelkedett, viszont a mezőgazdasági ágazatban ezzel szemben 40 %-kal csökkent.

A nem mezőgazdasági ágazatok területén történő emelkedéseket elsősorban az idézte elő, hogy főleg az utóbbi három évben egyes területeken férfi munkaerő-hiány volt tapasztalható - különösen szakmunkások vonatkozásában - s ez indokolttá tette, hogy a nyugdíjas korhatár elérése után is a keresők között maradjanak.

Szeged város vonatkozásában a munkaerő-forrás 14,6 %-kal emelkedett, ezen belül a munkaképes népesség 19,2 %-kal, a munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma pedig 27,5 %-kal csökkent. A munkaképes koru népesség számának emelkedését elsősorban az idézte elő, hogy a bevándorlók többsége munkaképes koru, főleg fiatal lakos volt. Az idősebb aktív keresők számának csökkenését a kialakult munkaerő-helyzet kívánta meg, ugyanis a fiatalok munkabahelyezése - főleg az alkalmazotti munkakörökben - a nyugdíjkorhatárt elérték nyugdíjazását tette szükségessé.

A népesség és a munkaképes koru lakosok aránya 1961. és 1966. január 1-én a következő volt:

Megnevezés	Munkaképes népesség az összes népesség %-ában		
	1961.I.1.	1966.I.1.	%
Megye /Szeged város nélkül/	58,0	57,2	98,6
Szeged város	60,9	63,7	104,5
Megye és Szeged együtt:	58,7	58,9	103,0

A munkaképes koru lakosok aránya az összes népességen belül 1966. I.1-re 3 %-kal emelkedett, ezen belül a megyéé 1,4 százalékkal csökkent, Szeged városé pedig 4,5 %-kal emelkedett.

A megyében az eltartottak aránya, illetve a 100 aktív keresőre jutó gazdaságilag inaktív népesség száma 1961. január 1-én 104 fő, 1966. január 1-én 110 fő volt. Tehát az eltartottak száma növekedett. Ennek egyik legdöntőbb oka, hogy jelentősen megnövekedett a munkaképes koru tanulók száma, illetve nagymértékben csökkent a munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma.

2./ A munkaerő-forrás felhasználása

A megye munkaerő-forrásának felhasználása a II. ötéves terv időszakában - a munkaképes koru tanulókkal együtt - 3,1 %-kal emelkedett.

A munkaképes koru népességből az aktív keresők aránya 72,8%-ról 73,0 %-ra növekedett.

A megye jellegéből következően szükséges külön megvizsgálni, illetve elemezni a foglalkoztatottsági színvonalban bekövetkezett változásokat, a nem mezőgazdasági és mezőgazdasági ágazatokban külön-külön.

A nem mezőgazdasági ágazatokban a foglalkoztatottak száma a tervidőszak alatt 20,7 %-kal, 22,1 ezer fővel emelkedett, ezzel szemben a mezőgazdaságban keresők száma 24,8 %-kal, 24,8 ezer fővel csökkent.

Az egyes népgazdasági ágakban foglalkoztatottak száma 1966. január 1-én az 1961. január 1-e százalékában a következőképpen alakult:

Népgazdasági ág	Foglalkoztatottak száma 1966.I.1./1961.I.1. %-ban
Ipar	127,2
Építőipar	115,3
Közlekedés	112,9
Kereskedelem	101,8
Egyéb nem mezőgazdaság	123,3
Nem mezőgazdaság összesen:	120,7
Mezőgazdaság	75,2
<u>Összesen:</u> /eljárók és bejárók nélkül/	98,8

A foglalkoztatottak száma legjelentősebben az iparban, az egyéb nem mezőgazdasági ágazatokban és az építőiparban emelkedett. A foglalkoztatottsági színvonal előzőek szerinti emelkedését a tervidőszak alatt az új beruházások eredményeképpen belépő üzemek eredményezték elsősorban, mint pl. a Szegedi Kábelgyár és Gumigyár, összesen 1.500 fő, a Szentesi Kontakta Vállalat 930 fő, a Csongrádi Szerelőipari Vállalat 650 fő, a Szegedi Ruhagyár szentesi telepe 540 fő stb.

Ezenkívül jelentős volt az egyes vállalatok létszámfelfutása is, részben a rekonstrukció, részben pedig a termelés bővítése miatt. Többek között a Hódmezővásárhelyi Divat Kötöttárugyár, a Csongrád-megyei Gépjavító Vállalat, a Csongrádi Tisza Butoripari Vállalat stb.

A tervidőszakban aránylag jelentős változás történt a megyében foglalkoztatott aktív keresők szerkezeti megoszlásában, illetve az egyes népgazdasági ágakon belül lekötött munkaerő arányában is. Az iparban, építőiparban foglalkoztatottak aránya az összes aktív keresőkön belül 1961.I.1-én 24,4 % volt, ezzel szemben 1966.I.1-én 31,7 %. A mezőgazdaságban

foglalkoztatottak aránya 48,7 %-ról 37,3 %-ra csökkent. Az egyéb, nem mezőgazdasági ágazatokhoz tartozó ágazatok aránya 31,0 %-ról 19,6 %-ra csökkent.

Következésképp megállapítható, hogy a II. ötéves terv időszakában a megye iparában a foglalkoztatottság jelentősen emelkedett, ugyanakkor a mezőgazdaságban, elsősorban a termelőszövetkezetekben a foglalkoztatottak száma csökkent.

A bejáró munkaerők számában a II. ötéves terv ideje alatt lényeges változás nem történt, ugyanis számuk az öt év alatt 0,1 ezer fővel emelkedett. Az eljáró munkaerők száma ezzel szemben 1,6 ezer fővel, 22,7 %-kal csökkent. Ez utóbbi jelenleg természetes következménye a megyében és az előzőekben már említett foglalkoztatottsági színvonal emelkedésének. A jelenleg eljáró munkaerők elsősorban Budapesten és egyes bányavidékeken vannak foglalkoztatva.

Vidéken történő munkavállalásukat elsősorban a magasabb átlagkeresettel lehet megindokolni.

Nemenként vizsgálva a foglalkoztatottsági színvonalban bekövetkezett változásokat, a következők állapíthatók meg:

A II. ötéves terv utolsó két esztendejében jellemző volt, hogy a megye férfi munkaerő-forrásában megkezdődött a kimerítés folyamata, ugyanis a munkaképes koru népességből az aktív keresők aránya 84,9 % lett. A férfi munkaerő-forrásban elkezdődött a kimerítési folyamatának oka többek között, hogy:

- a munkaerő-forrás gerincét képező munkaképes koru népesség nem növekedett olyan mértékben, amilyen mértékben azt a megnövekedett munkaerő-igények szükségessé tették volna;
- a munkaképes koru tanulók 1961. évi 2,3 %-os aránya
- a munkaképes koru népességhez viszonyítva - 1966-ra 10,3 %-ra emelkedett. Ennek következtében a felhasznál-

ható munkaerő-forrás kb. 7,0 %-kal csökkent;

- bár a mezőgazdaságból az ötéves terv időszakában 24,8 ezer fő, azaz 24,8 % munkaerő szabadult fel, azonban ezen munkaerőknek a nem mezőgazdasági ágazatok felé történő átirányítása - különösen 1963. évtől kezdve - nem volt lehetséges, elsősorban az idős koruknál fogva;
- a termelő üzemek a szükségesnél több létszámot foglalkoztattak, a munkaerő alkalmazása a vállalatoknak olcsóbb volt, mint a gépesítés.

Mindezek eredményeként egyes területeken és egyes időszakokban tapasztalható volt munkaerő hiány, amely területenként és időszakonként eltérő nagyságu munkaerő-gazdálkodási problémákat vetett fel. Munkaerőhiány jelentkezett elsősorban köműves, ács, szobafestő, lakatos, esztergályos szakmákban, valamint segédmunkásokban, a nehéz fizikai munkát igénylő és az egészségre ártalmas munkakörökben. Érvényesülni kezdett két ellentétes tendencia, egyfelől a vállalaton belüli munkaerő-felesleg, másfelől munkaerő-igény.

Jelentősen javult a II. ötéves terv időszakában a nők foglalkoztatottsági színvonala. Az össz-foglalkoztatottakon belül 1966. január 1-re a kereső nők aránya a nem mezőgazdasági ágazatokban 2,5 %-kal emelkedett, ezen belül pl. az iparban 3,4 %-kal, az építőiparban 1,7 %-kal, a közlekedésben 1,2 %-kal stb. Az összes aktív keresők vonatkozásában a foglalkoztatott nők számának emelkedése 1,5 % volt. Számszerűen a nem mezőgazdasági ágazatban a keresők száma 11,8 ezer fővel növekedett. A mezőgazdasági ágazatban viszont a foglalkoztatottak száma - a férfiakéhoz hasonlóan - a tervidőszak végére 24,4 %-kal csökkent.

A megyén belül megnövekedett munkalehetőségek következtében 0,4 ezer fővel, 57,2 %-kal csökkent a vidékre eljáró munkakerők száma. Az összes női munkaerő-forrás felhasználása a munkaképes koru tanulókkal együtt 69,6 % lett 1966. január 1-re, vagyis 5,3 %-kal magasabb, mint ami 1961. I.1-én volt. A nők foglalkoztatottsági színvonalában bekövetkezett, aránylag jelentős változások ellenére, egyes területeken továbbra is nehézséget okozott a jelentős számú női munkaerő tartalék elhelyezése, holott aktivizálásuk, munkába történő bevonásuk megfelelő ipartelepítés esetén biztosítható lett volna.

Annak ellenére, hogy megfelelő női munkaerő-tartalék áll rendelkezésre, mégsem sikerült a munkára jelentkezőkből minden esetben a felmerülő munkaerő-igényeket kielégíteni. Ezt támasztják alá többek között pl. az is, hogy 1965. évben a bejelentett női munkaerő-igényeket a megyében - Szeged város nélkül - 76,7 %-ban lehetett biztosítani. Ennek oka főleg az volt, hogy a szociális és egyéb szempontokból rászorultak kivételével, az elhelyezkedésüket igénylők nem olyan munkakörben kívántak munkát vállalni, ahol a tényleges munkaerő-igények felmerültek. Különösen idegenkedtek a többműszakos munkahelyektől, valamint a nem lakóhelyükön történő elhelyezésüktől, de - kevés kivételtől eltekintve - nem vállalták az építőipari és mezőgazdasági jellegű munkáltatóknál történő foglalkoztatásokat sem. Tapasztalható volt olyan jelenség is, hogy egyes városokban csak az általuk meghatározott vállalatoknál akartak elhelyezkedni, illetve kívántak munkába állni.

A II. ötéves tervidőszak végén a gazdaságilag inaktív egyéb női munkaképes koru népességből - 37,8 ezer főből - reálisan 75 %-os foglalkoztatottsági színvonal figyelembevétele mel-

lett mintegy 8,6 ezer fős női munkaerő-tartalékkal lehet számolni. A nők reálisan 75 %-os megyén belüli foglalkoztatottsági színvonala mintegy 5-8 %-kal - optimális foglalkoztatottsággal számolva - alacsonyabb az országos átlagnál, és pedig döntően azért, mivel a megye lakosságának közel 1/3-a külterületeken él és ezek munkába állítása, illetve munkába történő bevonása - megfelelő munkalehetőség esetén is - jelentős nehézséget okoz.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma a tervidőszakban lényegesen megváltozott. Az e népgazdasági ágban keresők száma 1966. január 1-ére 24,8 %-kal csökkent. Az összes foglalkoztatottakon belül a mezőgazdaságban keresők aránya az 1961. évi 60,2 %-ról 48,7 %-ra csökkent. A számszerű csökkenés 24,8 ezer fő volt. A nők aránya is csökkent, mégpedig 0,2 %-kal, melynek oka az volt, hogy az egyéb nem mezőgazdasági ágazatokban a tervidőszak végére jelentősen megnövekedett a számukra alkalmas munkahelyek száma.

A mezőgazdasági keresők száma, elsősorban a termelőszövetkezetek vonatkozásában csökkent, többek között a következők miatt:

- Kiöregedés, illetve a nyugdíjassá-járadékossá válás, valamint a halálozás évről évre nagyobb volumenű volt, mint az e területen első ízben munkába lépőkből a munkaerő utánpótlása.
- Annak ellenére, hogy a tanácsi igazolások bevezetésével szigorítva lett a nem mezőgazdasági ágazatok felé történő munkaerő-áramlás - mégis, különösen a tervidőszak első két évében - elég nagy volumenű munkaerő nyert e területről foglalkoztatást az ipar, építőipar stb. területén.

A mezőgazdaságban keresők számának csökkenését a gépesítés

szinvonalának évről évre történő emelkedése - mely munkaerő megtakarítást is eredményezett - bizonyos mértékben ellensúlyozta. Annak ellenére, hogy a tervidőszakban a foglalkoztatottak száma csökkenő tendenciát mutatott, számszerűen megfelelő munkaerő áll rendelkezésre a termelőszövetkezetekben. A nehézséget főleg a népgazdasági ág munkaerővel való ellátottsága terén az okozza, hogy a rendelkezésre álló munkaerők korösszetétele nem megfelelő, hiszen az összes taglétszám közel 40 %-a munkaképes koron felüli.

A jelenlegi helyzet ismeretében azzal lehet számolni, hogy a termelőszövetkezeti tagság előregedésének tendenciája, várhatóan a III. ötéves terv időszakában is tovább fog érvényesülni, és pedig döntően azért, mert az első ízben munkába lépők-ből a munkaerő utánpótlás még jelenleg sem az igényeknek megfelelően alakult. Ugyanakkor tovább fog csökkenni a termelőszövetkezetekben foglalkoztatottak száma is, mivel a tsz tagok nyugdíjrendszerének hatása ez időszakban fog döntő mértékben jelentkezni. A szövetkezeti nyugdíjat ugyanis azok a 60 éves nők és 65 éves férfiak kaphatják meg, akik 10 éves tsz tagsággal rendelkeznek. Ennek a feltételnek pedig az elkövetkező 5 év során volumenében jelentős számú tsz tag fog megfelelni, illetve eleget tenni.

A fentiek alapján tehát azzal lehet számolni, hogy a mezőgazdaság területéről az elkövetkezendő tervidőszakban csak akkor lehet megfelelő utánpótlással számolni, legalábbis olyannal, melynek gazdaságos foglalkoztatása az egyéb, nem mezőgazdasági ágazatokban biztosítható, ha erőteljesebben fokozódik a mezőgazdasági termelés komplex gépesítése.

3./ A városok munkaerő-helyzete

S Z E G E D város

A tervidőszak alatt a város munkaképes koru népességének aránya

az összes népességen belül 60,9 %-ról 63,6 %-ra növekedett. A munkaképes koru népesség létszámának növekedése, kisebb százalékban a munkaképes korra válók és a kiöregedők, elhalálózók különbségéből, nagyobb százalékban pedig a beköltöző munkaképes korúak számából következett be.

A munkaképes koron felüli keresők száma 6,8 ezer főről 5,0 ezer főre, 27,3 %-kal csökkent. Együttesen a munkaerő-forrás az öt év alatt 14,6 %-kal emelkedett.

A foglalkoztatottak száma abszolút mértékben közel 13,0 ezer fővel, volumenében 22,3 %-kal növekedett.

A munkaerő-forrásból a foglalkoztatottak száma a tervidőszak alatt 49,0 ezerről 52,1 ezer főre, 14,2 %-kal növekedett. Ez utóbbi növekedés tehát kisebb mértékű volt, mint ami az összes foglalkoztatottak tekintetében bekövetkezett. Ennek oka, hogy az ingázók, illetve a bejárók száma 0,7 ezer fővel, 53,8 %-kal növekedett. A nem mezőgazdasági ágazatokban a keresők számának emelkedése mindenütt kimutatható. Így a foglalkoztatottak száma az iparban 24,6 %-kal, az építőiparban 54,4 %-kal, kereskedelemben 19,9 %-kal, közlekedésben 12,7%-kal növekedett. A megoszlást tekintve változott az egyes ágazatok aránya, így pl. az építőipar és ipar együttes aránya 49,3 százalékról 51,7 %-ra alakult, vagyis a termelő ágazatok súlya növekedett.

Az ipari ágazaton belül további szerkezeti változás volt tapasztalható. Egyes iparágak továbbfejlődtek, pl. a textiliparban 2,6 ezer főről 10,4 ezer főre, a faiparnál 1,9 ezer főről 2,4 ezer főre változott a foglalkoztatottak száma. A tervidőszakban létrehozott 2 új üzem, a Kábelgyár és a Gumigyár révén növekedett a nehézipar aránya. A népgazdasági szektorokat tekintve a fejlődés döntően az állami szektorra esik, a szövetkezeti és magánszektor lényegesen nem változott.

Tovább javult és csaknem az igényeknek megfelelően lehetett biztosítani a munkaképes korú nők foglalkoztatását. A kereső nők száma 22,8 ezer főről a tervidőszak végére 28,9 ezer főre emelkedett. Volumenében ez a növekedés 26,9 %. A foglalkoztatottak számának emelkedése, döntően az ipari ágazatokban következett be, itt is elsősorban zömmel a textiliparban. Az összes foglalkoztatottakon belül a nők aránya 39,7 %-ról 41,2 %-ra emelkedett. Az összes aktív kereső nők száma az eljárók, bejárók egyenlegével korrigálva 17 %-kal emelkedett, és pedig azért, mert a bejáró nők száma közel a duplájára emelkedett az öt év alatt. Ez utóbbinak az oka az, hogy a textilipar igénye a nőknél korhatárhoz van kötve, ugyanis csupán a 30 éves és fiatalabb munkaerőket alkalmazták és ezt döntően csak a vidéki nőkből lehetett biztosítani.

A női munkaerő-forrás felhasználása együttesen 60,1 %-ról 64,4 %-ra emelkedett. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakhoz viszonyítva 0,8 %-kal, 4,9 %-ra csökkent.

A városba bejáró összes munkaerők száma 4,8 ezer fővel, 53,8 %-kal emelkedett. Ezzel szemben az eljárók száma minimális, mindössze 0,3 ezer fő. A bejáró munkaerők száma jelenleg meghaladja az optimális szintet, a közlekedést tekintve. Ebből a tényből kiindulva, a jövőben tehát a bejárók számának lényeges növekedésével nem lehet számolni.

A város foglalkoztatottsági színvonalára jellemző, hogy az aktív keresők száma a munkaképes korú tanulókkal együtt a munkaképes népességhez viszonyítva a tervidőszak végén 79 %, vagyis 1961. január 1-hez viszonyítva 2,5 %-kal emelkedett. A férfiak foglalkoztatottsági színvonala 92 %-ról 93,3 %-ra növekedett, vagyis gyakorlatilag kimerítetté vált a férfi munkaerő-forrás.

A munkaerő-tartalékot vizsgálva az állapítható meg, hogy férfiak vonatkozásában a nem dolgozó, gazdaságilag inaktív népességből mintegy 1,0 ezer fő munkába történő bevonására lehet számítani. Gyakorlatilag azonban, mivel ezek zöme idős, 40-50 éven felüli és kizárólag csak könnyebb fizikai munkát vállalnak. Nők vonatkozásában a jelenlegi viszonyokat tekintve mintegy 3-5 - 4,0 ezer fő munkaerő-tartalékkal lehet számolni optimális foglalkoztatottsági színvonal mellett. Ezek munkába történő bevonására természetesen csak akkor volna lehetőség, ha vállalatok munkaerő-igénye összeegyeztethető lenne, illetve összhangba kerülne a munkára jelentkezők igényével.

A város vonatkozásában nehézséget okozott az időszakban foglalkoztató vállalatok, csúcsidőszakban felmerülő, mintegy 2,0 ezer fős munkaerő-igényének kielégítése. A komoly problémát itt főleg az jelentette, hogy ezek a vállalatok egyik napról a másikra több esetben 200-300 fős munkaerőt igényeltek.

Ezen vállalatok igényeit, főleg a Konzervgyár vonatkozásában, a diákok nyári szervezett szünidei foglalkoztatása révén lehetett biztosítani.

A szakképzettséget nem igénylő munkakörökben a fiatalokból az utánpótlás minimális. Ezt a szükségletet elsősorban vidékről, éspedig Szeged járás, Makó járás-város területéről beáramló munkaerőkből lehetett fedezni.

H Ó D M E Z Ö V Á S Á R H E L Y város

A város munkaerő-forrása a tervidőszakban 1,2 %-kal csökkent, Ennek oka, hogy az elvándorlás következtében jobban csökkent a munkaerő-forrás, mint ahogyan növekedett a munkaképes korba lépőkkel. A munkaképes korban felüli aktív keresők száma

is - a mezőgazdaság miatt - kedvezőtlenül alakult.

A foglalkoztatottak száma a nem mezőgazdasági ágazatokban 4,5 ezer fővel, 35,4 %-kal emelkedett, míg a mezőgazdaságban keresők száma pedig 5,0 ezer fővel, 11,4 %-kal csökkent. Együttesen a keresők száma 3,5 ezer fővel, 15,9 %-kal emelkedett a tervidőszakban.

A munkaerő-forrás felhasználása a munkaképes korú tanulókkal együtt 8,9 %-kal, azaz 82,0 %-ra emelkedett. Az összes foglalkoztatottakon belül a mezőgazdaságban keresők aránya 32,3 %-ra, 6,9 %-kal csökkent. Ez természetes következménye volt a nem mezőgazdasági ágazatokban történő aránylag jelentős létszám-felfutásnak.

A megye városai közül - Szeged város kivételével - Hódmezővásárhely fejlődött legjobban iparilag a tervidőszakban, sőt a jelenlegi helyzet ismeretében a III. ötéves tervben is további lényeges fejlődés várható.

A város férfi munkaerőtartalékkal szinte egyáltalán nem rendelkezik, hiszen a férfi munkaerő-forrás felhasználása elérte a maximális szintet, ugyanis jelenleg 96,3 %-os.

Az elhelyezkedési lehetőségek megnövekedése miatt jelentősen mintegy 1,0 ezer fővel csökkent a vidékre eljáró férfi munkaerő száma. Jelenleg az eljárók száma 0,7 ezer fő, ami aránylag minimális. A vidéken dolgozók döntő többsége Szegeden és Budapesten van foglalkoztatva.

Az utóbbi 1-2 évben egyes időszakokban az egyes vállalatoknál már férfi munkaerő-hiány is volt tapasztalható, hiszen pl. 1965. évben a bejelentett munkaerő-igényeket csak 64,5 százalékban lehetett kielégíteni a munkára jelentkezőkből.

Jelentős számú szakmunkás hiány is volt tapasztalható, a bejelentett ez irányú igényeket csak 63,3 %-ban lehetett biztosítani.

Kedvezően alakult a tervidőszakban a nők foglalkoztatottsági színvonala, az 1961. évi 48,8 %-ról 1966-ra 63,8 %-ra emelkedett. A nem mezőgazdasági ágazatokban a foglalkoztatott nők száma 46-5 %-kal emelkedett, viszont a mezőgazdasági ágazatban 7,8 %-kal csökkent. Kedvezően alakult az összes keresőkön belül a nők aránya is, hiszen a tervidőszak végére, valamivel több mint 10 %-kal, 40,9 %-ra emelkedett.

Az előzőek, valamint a gyakorlati tapasztalatok alapján az állapítható meg, hogy a városban a női munkaerő-tartalék felhasználása jelentősen megnövekedett a II. ötéves terv időszakában. Ennek eredményeképpen Szentes város után a területen itt legkiegyenlítettebb a munkaerő-helyzet. E megállapítás után feltétlenül meg kell említeni azt is, hogy az ötéves terv első éveiben a legtöbb munkaerő-gazdálkodási problémát a városban munkára jelentkező nők, illetve az ittlevő nagyvolumenű munkaerő-tartalék elhelyezése okozta.

A III. ötéves terv időszakában a jelenleg ismert adatok alapján azzal lehet számolni, hogy a még meglevő női munkaerő-tartalék is felhasználást fog nyerni, hiszen a most épülő új ipari létesítmények, valamint a meglevő egyes üzemek rekonstrukciójának bővítésének eredményeképpen 1-2 éven belül 6,0 ezer fős létszámfelfutás várható, melynek 40-45 %-a női munkaerő-igényt fog jelenteni.

M A K Ó város

A város munkaerő-forrása a II. ötéves terv időszakában 0,4 %-kal csökkent. A forrás csökkenésének egyik oka, hogy az elköltözések miatt kedvezőtlenül alakult a munkaképes kornú népesség, valamint kevesebben léptek át a munkaképes kornál fiatalabbak közül e korcsoportba, mint amennyien munkaképes kornál idősebbekké váltak.

A tervidőszakban a nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatottak száma mintegy 1,0 ezer fővel, 5,7 %-kal, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak pedig 0,5 ezer fővel, 21,8 %-kal emelkedett, vagyis együttesen 9,8 %-kal emelkedett a keresők száma.

Az eljáró és bejáró munkaerők egyenlegének figyelembevételével, valamint a munkaképes koru tanulókkal együtt, a munkaerő forrás összes felhasználása 78,4 % lett. Az összes foglalkoztatottakon belül a mezőgazdasági keresők aránya 43 %-ról 46 %-ra növekedett. A mezőgazdaságban keresők száma, illetve aránya e területen azért emelkedett - ellentétben a megyében levő csökkenő tendenciával - mert a város területén működő termelőszövetkezetek évről évre mindjobban vonzották - a megfelelő jövedelem, sőt kiemelten jó jövedelem biztosítása miatt - a munkaerőket.

A város megfelelő férfi munkaerő-tartalékkal nem rendelkezik, hiszen a munkaerő-forrás felhasználása 92,1 %. A foglalkoztatott férfi munkaerők száma a tervidőszak alatt 0,1 ezer fővel emelkedett csak, és pedig azért, mivel lényeges ipartelepítés ez időszakban nem volt. Az eljárók száma, bár számszerűen csak 0.14 ezer fővel, arányaiban azonban 85 %-kal emelkedett, éppen az előbb említettek következtében. Az ingázók elsősorban Szegeden, valamint budapesti munkahelyeken vannak foglalkoztatva.

A férfi munkaerő-forrás kimerítettségét többek között az is alátámasztja, hogy pl. 1965. évben a bejelentett munkaerő-igényeket csak 40 %-ban lehetett kielégíteni a munkára jelentkezőkből. Munkaerő-hiány volt tapasztalható a nehéz fizikai munkát igénylő munkakörökben.

A tervidőszak folyamán a foglalkoztatott nők száma mintegy 1,2 ezer fővel, 27,1 %-kal emelkedett. A keresők száma mind

a mezőgazdasági, mind a nem mezőgazdasági ágazatokban növekedett. Ennek ellenére továbbra is megyei szinten az egyik legtöbb munkaerő-gazdálkodási problémát a város területén meglevő jelentős számú női munkaerő elhelyezése okozza. Éppen e nehézség miatt növekedett a vidékre, elsősorban Szegedre bejáró munkaerők száma. Ez az emelkedés 41 % volt a tervidőszak folyamán.

A női munkaerő-forrás felhasználása a munkaképes korú tanulókkal együtt 60,4 % lett és ez közel 15 %-os foglalkoztatottsági színvonal emelkedést jelentett az 5 év alatt. Az összes aktív keresőkön belül a nők aránya 40,6 %. Az inaktív keresőkből a női munkaképes korú 3,5 ezer munkaerőből reálisan mintegy 1,0 ezer fő munkaerőtartalék az, akinek aktivizálása, munkába történő bevonása, megfelelő ipartelepítés esetén feltétlenül biztosítható - sőt szükséges - volna.

S Z E N T E S város

A város munkaerő-forrása az ötéves terv időszakában 0,4 %-kal emelkedett. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a kedvező vándorlási különbözet miatt - bevándorlás - növekedett a munkaképes korú népesség.

A foglalkoztatottak száma 2,0 ezer fővel, 15,8 %-kal emelkedett, ezen belül a nem mezőgazdasági ágazatban 3,6 ezer fővel növekedett, a mezőgazdaságban pedig 1,6 %-kal csökkent.

Az eljáró-bejáró munkaerők egyenlegének figyelembevételével, valamint a munkaképes korú tanulókkal együtt, a munkaerő-forrás felhasználása 82,2 %-ra, azaz 19,1 %-kal növekedett. Az összes foglalkoztatottakon belül a mezőgazdaságban keresők aránya ugyanakkor 31,8 %-ra, 15 %-kal csökkent.

A város férfi munkaerő-forrása kimerítettnek tekinthető, hiszen a munkaerő-forrás felhasználása 92,8 %. Az aránylag jelentős ipartelepítés következtében 27 %-kal csökkent az eljáró munkaerők száma, viszont növekedett döntően a férfi munkaerő-tartalék kimeritettsége miatt a bejárók száma 0,3 ezer fővel. A munkaerő-tartalék kimeritettségét, illetve az egyes időszakokban jelentkező munkaerő-hiányt többek között alátámasztja az, hogy a bejelentett munkaerő igényeket pl. 1965. évben csak 39 %-ban lehetett kielégíteni.

A szakmunkás utánpótlás sem volt megfelelő, pl. a munkaerő-igényt ugyancsak 1965. évben csak 58,3 %-ban lehetett kielégíteni.

A tervidőszak folyamán a foglalkoztatott nők száma a nem mezőgazdasági ágazatban 1,5 ezer fővel, a mezőgazdaságban 0,3 ezer fővel, együttesen 1,8 ezer fővel, 46,4 %-kal emelkedett. A nők foglalkoztatottsági színvonalában bekövetkezett, aránylag jelentős változás, elsősorban az újonnan belépő 2 üzem - a Kontakta és a Szegedi Ruhagyár szentesi telepe eredményezte. Az összes női munkaerő-forrás felhasználása 61,4 %-ra, közel 20 %-kal emelkedett.

A nők foglalkoztatottsága a megyében Szeged város után a területen a legmagasabb. A tapasztalatok alapján az állapítható meg, hogy a város női munkaerő-helyzete a II. öt éves terv végére kiegyenlítetté vált, sőt voltak olyan időszakok is, hogy a női munkaerő-igényeket csak vidéki - főleg a környező községekből - munkaerőkből lehetett biztosítani.

A gazdaságilag inaktív női népességből optimális felhasználás esetén mintegy 0,5 ezer fő női munkaerő munkába történő bevonása volna biztosítható, döntően egy műszakos, illetve könnyebb munkát igénylő munkakörben.

C S O N G R Á D város

A város munkaerő-forrása a tervidőszakban 0,6 %-kal csökkent. A forrás csökkenésének oka, elsősorban az, hogy az elvándorlás következtében - kiköltözések miatt - kedvezőtlenül alakult a munkaképes koru népesség száma.

A foglalkoztatottak száma II. ötéves terv végére a nem mezőgazdasági ágazatban 2,2 ezer fővel, 77,0 %-kal emelkedett. A mezőgazdaságban ezzel szemben 30,5 %-kal csökkent, ennek következtében a keresők számának együttes emelkedése csak 0,5%.

Az ingázás figyelembevételével, valamint a munkaképes koru tanulókkal együtt a munkaerő-forrás felhasználása 76,8%-ra, azaz 1,4 %-kal emelkedett. A mezőgazdaságban keresők aránya a tervidőszak végén 36,4 % lett, vagyis 21,9 %-kal csökkent.

A férfi munkaerő-tartalék a városban is kimerítettnek tekinthető, mivel a munkaerő-forrás felhasználása eléri a 90,0%-ot. A foglalkoztatott férfiak száma mintegy 1000 fővel emelkedett. A megnövekedett munkalehetőségek miatt 25,9 %-ra csökkent a vidékre járók száma. A munkaerő-tartalék kimeritettséget támasztja alá többek között az, hogy 1965. évben a munkáltatók részéről bejelentett munkaerő-igényeket csak 52,2 %-ban lehetett a munkára jelentkezőkből biztosítani. Jelentős volt a szakmunkás-hiány, az igényt csak 38 %-ban lehetett kielégíteni.

A tervidőszak folyamán a foglalkoztatott nők száma csak 0,2 ezer fővel, 6,4 %-kal emelkedett. A foglalkoztatottsági színvonal a munkaképes koru tanulókkal együtt 4,1 %-kal emelkedett, azaz 62,3 % lett.

Makó várossal együtt e városban is komoly nehézséget okoz a munkára jelentkezők elhelyezése. Ez következménye annak, hogy

a jelenleg meglevő üzemek profiljuknál fogva csak minimális számban tudnak női munkaerőket foglalkoztatni.

Az összes keresőkön belül az aktív keresők aránya nők vonatkozásában a tervidőszak végén 38,5 %, megyei szinten a legacsonyabb.

A városból munkára jelentkező nők döntően csak a mezőgazdaságban, illetve az idény iparágakhoz tartozó vállalatoknál nyerhetnek elhelyezést, de ott is csak meghatározott időre.

III. CSONGRÁD-MEGYE VÁRHATÓ MUNKAERŐ-HELYZETE A III. ÖTÉVES /1966-70/ TERV IDŐSZAKÁBAN

1./ A munkaerő-forrás várható alakulása

A megye népessége várhatóan 1971-re 1966-hoz viszonyítva kb. 14 ezer fővel fog emelkedni. /Lásd: 1.sz. melléklet, itt bá-zisként 1965.I.1.szerepel/. Ezzel a növekedéssel a megye la-kosságszáma meghaladja a 450 ezer főt. Ezen belül Szeged la-kossága az 1966. évi 118,5 ezerről kb. 130 ezerre növekszik. A számokból látható, hogy a növekedés zömmel Szegeden követ-kezik be és a megye lakossága stagnál, ill. csak kis mérték-ben növekszik. A növekedés részben a természetes szaporodás, részben a bevándorlás következtében emelkedik.

A tervidőszak alatt a népesség korcsoportonkénti megoszlásá-ban is jelentős arányeltolódások bekövetkezésével lehet szá-molni /lásd: a 3.sz. mellékletet/, elsősorban azért, mert a népesség előregedésének tendenciája ez időszakban is érvénye-sülni fog.

A munkaképes koron aluliek számszerű csökkenése a megyében 8,5 ezer fő, melynek döntő oka, hogy aránytalanul kevesebben lépnek be ezen korosztályba a születések alacsony száma kö-vetkeztében, mint amennyien átlépnek a munkaképes koruak kö-zé. A munkaképes koru népesség ugyanakkor kb. 16,0 ezer fővel, ezen belül Szegeden kb. 10,0 ezer, a megyében kb. 6,0 ezer fővel fog növekedni. A munkaképes koron felüliek száma pedig kb. 8,0 ezer fővel fog növekedni. Az előzőek azt jelentik, illetve azt eredményezik, hogy az össznépességen belül csök-kenni fog a 0-14 évesek aránya, viszont emelkedni fog a mun-kaképes koruak, illetve a munkaképes koron felüliek aránya.

A munkaképes kornál idősebb aktív keresők száma várhatóan stagnál vagy csökkenő tendenciát fog mutatni.

A munkaképes népesség előzőek szerinti kedvező alakulását döntően az fogja előidézni, hogy e tervidőszakban fogja hatását éreztetni az 50-es évek elején bekövetkezett, aránylag jelentős természetes szaporodás.

A megye népességének, ezen belül a munkaerő forrásának továbbra is emelkedő tendenciája következtében a III. ötéves terv időszakában azzal lehet számolni, hogy megfelelő munkaerő-tartalék fog rendelkezésre állni.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma a számítások alapján döntően a kiöregedés, illetve a nyugdíjassá-járadékossá válás következtében közel 7,0 ezer fővel fog csökkenni.

A munkaképes koru népességben belül tovább nő a tanulók, elsősorban a 14-18 éves szakmunkás tanulók, valamint a szakközépiskolai tanulók létszáma, mégpedig mintegy 2,8 ezer fővel, 11,6 %-kal. Ez a tendenciájában helyes változás a tervidőszakban viszont csökkenti a foglalkoztatás szempontjából igénybevehető munkaerőforrást.

A háztartásban dolgozók száma várhatóan az 1966. évi 33,0 ezer főről kb. 27,0 ezer főre fog csökkenni.

Az előzőek együttes hatására a tervidőszak végére a nem mezőgazdasági ágazatok területén igénybevehető munkaerők száma kb. 157,0 ezer fő lesz. Ez azt jelenti, hogy a nem mezőgazdasági ágazatok területén igénybevehető munkaerők száma kb. 10,0 %-kal emelkedhet 1966. I.1-hez viszonyítva.

A tervidőszak kezdetén a nem mezőgazdasági ágazatokban a ténylegesen foglalkoztatottak száma kb. 131,0 ezer fő, ebből férfi 70,0 ezer fő, nő 61,0 ezer fő. E tényadat figyelembevétele mellett pedig arra lehet számítani, hogy a III. ötéves

terv időszakában, optimális foglalkoztatottsági színvonal mellett - melyet a férfiaknál 98 %-nak, nőknél 80 %-nak lehet reálisan venni - mintegy 26,0 ezer $\frac{1}{2}$ fős új munkaerő bevonására lehet számítani, akiknek aktivizálása, megfelelő ipartelepítés esetén biztosítható volna. Az említett munkaerő-tartalékból 12,0 ezer a férfi és mintegy 14,0 ezer fő a női munkaerő.

Az előzőekben említett munkaerő-tartalék tényleges munkába történő bevonásának - a jelenlegi helyzetből kiindulva, illetve a jelenlegi problémákat ismerve - többek között a következő objektív akadályai vannak, sőt lehetnek a következő tervidőszakban. A férfi munkaerő-tartalék aktivizálása különösebb nehézséget - véleményem szerint - nem fog okozni, főleg akkor, ha az elkövetkezendő években is következetesen valósítják meg, hogy a továbbtanuló fiatalok, döntően a szakképesítést biztosító - főleg szakmunkás képző és szakközépiskolai - oktatási formákban tanuljanak tovább. Ezzel egyidejűleg szinte teljes mértékben biztosítható a mind nagyobb volumenű szakmunkás-igények megfelelő kielégítése is.

Várhatóan nehézséget fog viszont okozni a női munkaerő-tartalék aktivizálása - Makó város és Csongrád város kivételével - mivel e munkaerők mintegy 50 %-a községekben jelentkezik, nem ott, ahol az ilyen irányú munkaerő-igény felmerül. A problémát itt főleg az okozza, hogy a munkaerő-tartalék e jelentős részének munkába történő bevonását csak ingáztatás útján lehet biztosítani. Ez pedig szükségessé teszi azt, hogy a vasúti és autóbusz menetrendek az eddigieknél megfelelőbben legyenek koordinálva a műszakkezdésekkel, ugyanis jelenleg pl. Csongrád és Szentés, de Makó és Hódmezővásárhely viszonylatában is az ingázó munkaerőknek a 8 órás munkaidőn túl nem kevesebb, mint 4-5 órát kell lakhelyüktől távol lenni, illetve eltölteni.

^{1/} A megye munkaerő-fedezeti mérlege kb. 38-40 ezer fővel számol. Ebből kb. 12 ezer fő a természetes lemorzsolódás - halálozás, nyugdíjazás - pótlására szolgál.

Az elkövetkezendő időszakokban történő ipartelepítéseknel - a nőkkel kapcsolatos jelentős munkaerő-gazdálkodási problémák megoldása miatt - feltétlenül indokolt volna Makó és Csongrád várost kiemelten kezelni. E két városban ugyanis a legalacsonyabb a nők foglalkoztatottsági színvonala, illetve e területeken a legtöbb azoknak a száma, akiknek elhelyezését családi és egyéb körülményei folytán feltétlenül biztosítani kellene. Az említett nagyságrendű női munkaerő-tartalék aktivizálását, az igényeknek megfelelően természetesen akkor lehet csak biztosítani, ha a munkaalkalom megteremtésén kívül a gyermek neveléséhez a maximális társadalmi segítséget is megadják.

2./ A nem mezőgazdasági ágazatok létszámigénye

A III. ötéves tervidőszakban rendelkezésre álló munkaerőforrás ismertetése után szükséges vizsgálat tárgyává tenni az egyes ágazatok létszámigényét. A disszertációban elsősorban és részletesebben az ipar létszámigényével foglalkozom. A helyzet könnyebb érthetősége miatt röviden ismertetem a megye iparának általános helyzetét is.

A megyei ipar technikai felszereltsége igen kedvezőtlen.

Az ezt közelítően kifejező egy munkásra jutó villamosenergia felhasználás az országos 6900 kWó-val szemben a megyében mindössze 2800 kWó. Ezzel a megyék rangsorában Csongrád a 15. helyet foglalja el. Hasonló a helyzet a technikai színvonalat és az iparosultságot együttesen mutató, egy lakásra jutó állóeszköz érték tekintetében is. Ez a mutató a Csongrád megyében fele akkora, mint az országos átlag és e téren 12 megye előzi meg Csongrád megyét.

Az elmúlt években nem haladt előre a megye iparában a termelést kisegítő munkafolyamatok /rakodás, anyagmozgatás stb./ gépesítése. Az átlagbér-ellenőrzés rendszere sem tette ér-

dekelte a vállalatokat abban, hogy a viszonylag alacsonyabb fizetésű segédmunkás létszámban megtakarítást igyekezzenek elérni. A rendelkezésre álló legutóbbi adatok szerint az ipari munkások fele kiegészítő tevékenységben dolgozik /anyagmozgatás, szállítás, raktározás, javítási, karbantartási munka./

Az alacsony technikai felszereltség alapján igen kis foku a munka gépesítetttsége a megye iparában. Ugyancsak a legutóbbi adatok szerint az ipari munkásoknak 43 %-a dolgozik gépek, berendezések mellett, s közülük is csak 27 % végez gépesítettnek nevezhető munkát. A létszám több mint fele nemcsak géppel vagy gép mellett nem dolgozik, hanem semmiféle energiameghajtású kézi szerszámot sem használ. A gépesítés hiányában az ipari munkások mintegy egyharmada nehéz fizikai munkát végez.

Csongrád megye területén az első hároméves terv befejezése után hosszú évekig korlátozott iparfejlesztés történt.

A munkaerő lekötésére, foglalkoztatására a helyi szervek minden lehetőséget megragadtak. Erőteljesen fejlesztették a szövetkezeti ipart, a tanácsi ipart. Sok és létesítésekor korszerűtlen, kis létszámú ipartelep hoztak létre. Mindezek következtében Csongrád megyében a helyiipar jelenleg is aránytalanul nagy súlyu, itt található a legtöbb kisipari szövetkezet, 10 ezer lakásra 281 szövetkezeti ipari dolgozó jut az országos 182-vel szemben. A tanácsi ipar területén is mindössze egy megye /Pest/ foglalkoztat több létszámot. Az ilyen irányú fejlesztés folytán 1000 fő feletti háziipari szövetkezetek alakultak ki, s 6 szövetkezet van 500 fő felett.

A helyiipar alacsony termelékenységű szintű munkával leköti az ipari munkások - különösen a szakmunkások - jelentős hányadát, s a helyi ipar tartja fenn a legtöbb korszerűtlen, kis létszámú ipartelepét. A megyében az ipartelepek átlagos

nagysága jelentősen elmarad az országos átlagtól. A szocialista ipar 510 ipartelepéből közel 300 foglalkoztat 20 főnél kevesebbet, s mindössze 8 gyártelepünk van, amely ezer munkásnál többet foglalkoztat.

Igen magas alkalmazotti létszámot köt le jelenleg a megye ipara. Száz munkásra a minisztériumi iparban 22, a tanácsi iparban 29 alkalmazott jut, míg a kisipari szervezetek száz termelőként 9 alkalmazottat foglalkoztatnak.

A magas alkalmazotti arány összefügg a korábbi laza, a nagyobb foglalkoztatottságra törekvő létszámgazdálkodással, de alapvető oka, hogy az iparban dolgozó alkalmazottak jelentős hányának szakképzettsége alacsony színvonalu, nincsenek megfelelő vezetési, szervezési ismereteik és így nehézkesen, többszörös áttétellel, sok felesleges munkával és adminisztrációval irányítják a tulajdonképpeni termelő munkát. A megye iparában dolgozó műszaki alkalmazottak közel felének nincs középfiskolai végzettsége. Az adminisztratív létszám felduzzadásának okai között megemlíthetjük az irodai munka alacsony fokú gépésítését, szervezettségének alacsony fokát, továbbá oktatási rendszerünket, mivel gimnáziumot végzett, tovább nem tanuló fiatalok - főként a lányok - minden lehetséges módon irodai álláshoz kívánnak jutni.

A megye iparának további fejlesztése, illetve beruházások, üzemelővitések és rekonstrukciók következtében az iparban foglalkoztatottak száma a III. ötéves tervidőszakban mintegy 10-12 ezer fővel fog emelkedni. Ebből kb. 3-4 ezer fő új ipartelepítés /Kőolajtermelő Vállalat, Hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyár/ és kb. 8-9 ezer fő termelés bővítés, rekonstrukció révén válik szükségessé.

Az említett létszámfejlesztések tényleges realizálódása esetén az iparban foglalkoztatottak száma százalékosan közel azonos mértékben fog növekedni, mint a II. ötéves terv időszakában. A felmerülő munkaerő-szükségleten belül a nők aránya közel 50 %-os. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy ez az arány kedvezőtlenebb, mint 1961-66-ban volt, amikor is az új és megvalósult létszámfejlesztéseken belül a nők aránya elérte a 60 %-ot. A kialakult munkaerő-helyzet pedig éppen azt tette volna szükségessé, hogy a létszámfejlesztéseken belül a nők aránya növekedjen vagy legalábbis elérje a II. ötéves terv időszakában megvalósult szintet. Megállapítható továbbá az is, hogy a III. ötéves terv időszakában is az iparfejlesztések döntően Hódmezővásárhelyre koncentrálódnak. Tehát oda, ahol amúgyis a legmagasabb a foglalkoztatottsági színvonal.

Makó és Csongrád városok vonatkozásában a női foglalkoztatottság növekedésére ipartelepítés nem lett tervbevéve. Ennek ellenére, mint említettük a Hódmezővásárhelyi Divat-kötöttárugyár mindkét városban egy-egy üzembrészt helyezett ki, amely enyhített e területeken meglevő elhelyezkedési problémákon. A vélemény az, hogy e két városban - de különösen Makón - a nők elhelyezésével kapcsolatos problémákat csak megfelelő profilu, új üzem telepítésével lehet megoldani.

Az ipar munkaerő-szükségletét a rendelkezésre álló munkaerő-fedezetből számszerűségében biztosítani lehet, sőt azzal kell számolni, hogy a tervidőszak végére nőkből továbbra is mintegy 6000 fős nagyságrendű munkaerő-tartalék fog rendelkezésre állni. A munkaerő-szükséglet és fedezet számszerűségében megvalósuló összhangján túl azonban, különböző területi és minőségi feszültségek alakultak ki 1968. évig, de ezek várhatóak a következő években is.

Hódmezővásárhely város munkaerő-szükségletét ugyanis helyből egyik nem vonatkozásában sem lehet az igényeknek megfelelően kielégíteni. A Szeged járás területén jelentkező kőolaj, földgáz kitermeléssel és furással kapcsolatos létszámszükségletet is elsősorban csak megyén belüli toborzás útján lehet biztosítani.

Várhatóan tehát csak Szentes városban lesz a munkaerő-helyzet továbbra is kiegyenlített.

Az iparban jelentkező létszámszükséglet mintegy 32-35 %-a szakmunkás, a többi pedig segédmunkás, illetve egyéb /adminisztratív, kisegítő stb./ munkaerő-igény. A szakmunkás munkaerő-szükségletek mindkét nem vonatkozásában általában egyensúlyba fognak kerülni a munkaerő-kinálattal. A segédmunkás munkaerő-szükséglet azonban továbbra sem lesz biztosítható az igényeknek megfelelően. Ennek oka az, hogy a segédmunkás munkaerő utánpótlásnál főleg az első ízben munkába lépők közül a 8 általános iskolát végző és tovább nem tanuló fiatalokat lehet figyelembe venni, melyek létszáma viszont éves átlagban mintegy 200 fő. A középiskolások közül is csak egy minimális létszám munkába lépésére lehet e munkakörökben számolni. Tehát az oktatás jelenlegi szerkezete, illetve az érettségizetteknel meglevő helytelen szemlélet a döntő oka annak, hogy várhatóan az elkövetkezendő években sem fog megvalósulni a segédmunkás munkaerő-szükséglet és fedezet egyensúlya. A mezőgazdaságból - amely egyébként még gerincét képezte a II. ötéves terv időszakának elején a segédmunkás utánpótlásnak - az ismert nehézségek miatt munkába vonható munkaerő felszabadulásra egyelőre számítani nem lehet.

Az iparon kívüli ágazatok^{1/} létszámgénye a tervidőszakban összesen mintegy 5-6 ezer fő.

^{1/} Építőipar, közlekedés, kereskedelem, szociális és kulturális intézmények, lakás-kommunális ellátás, szolgáltatás stb.

Az elmondottak következményeképpen a munkaképes koru népesség foglalkoztatottsági színvonala 1971-ben - munkaképes koru tanulókkal együtt - 84 % lesz, vagyis majdnem 1 %-kal magasabb lesz, mint 1966-ban.

Ugyancsak kedvező irányban változik a 100 aktív keresőre jutó eltartottak száma is, ugyanis az 1966. évi 112 főről 111 fő-re csökken. A férfi foglalkoztatottsági színvonal 1971-re eléri a 95 %-ot. Annak ellenére, hogy a nők foglalkoztatottsága is kedvező irányban fejlődött, a foglalkoztatottsági színvonaluk 71 %-ra, vagyis 1 %-kal csökken, 1966. évhez viszonyítva. Tehát ez azt jelenti, hogy a tervidőszak induló évében a számszerűségében meglevő női munkaerő-tartalék nemhogy csökkent volna, hanem növekvő tendenciát mutat.

A nagyarányú iparosítás és annak munkaerő-igénye szükségessé teszi, hogy röviden szóljak a IV. ötéves /1971-75/ tervidőszak várható munkaerő-helyzetéről. Számítások szerint Csongrád megye népessége 1975-ben kb. 470 ezer fő lesz. Ezen belül Szeged 1975. évi lakosságára eltérő számítások ismereteseek. A város lakossága 1975-ben 140-145 ezer fő között várható.

A megye és Szeged népesség számítását nehezíti, hogy a 60-as években a bevándorlók aránya erősen megnőtt a természetes szaporulat pedig visszaesett és így a népesség növekedése jelentősen a vándorlások egyenlegétől függött. 1970-től várható - sok jel mutat erre -, hogy a bevándorlás és a természetes szaporulat együttesen, egyenletes ütemben határozzák meg a lakosság növekedését.

A megye és Szeged 1970 utáni lakosság száma és azon belül a munkaképes koru népesség száma várhatóan globálisan biztosítani tudja a további iparosításhoz szükséges létszámot. Az 1970-es években valószínűleg a megyében és Szegeden is csökken az iparosítás extenzív jellege és fokozatosan elő-

térbe kerül az intenzív jelleg. E tendenciára az illetékes szervezeteknek fel kell figyelniük és a szükséges intézkedéseket kellő időben meg kell tenniük. Az iparosítás intenzív jellege a munkaerő mennyiségi oldala helyett annak minőségi /szakképzettség stb./ oldalait helyezi előtérbe.

3./ A mezőgazdaság munkaerő-helyzete

Szükségnek tartom, hogy a mezőgazdaság munkaerő-helyzetével külön pontban foglalkozzam. Ezáltal lehetőségem van a mezőgazdaság általános helyzetének rövid ismertetésére is.

A gazdasági fejlettség növekedésével törvényszerűen csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatott aktív keresők aránya. Nemzetközi adatok szerint a nálunk előbbre tartó országok fejlett mezőgazdaságot tartanak fenn, jóval alacsonyabb mezőgazdasági foglalkoztatási aránnyal.

Mezőgazdasági keresők az összes keresők százalékában

Egyesült Államok	7,3
NSzK	11,8
Franciaország	19,8
Hollandia	10,9
Magyarország	31,0
Csongrád megye	41,0

Az utóbbi 20-30 évben minden országban jelentősen csökkent a mezőgazdasági keresők aránya, azoké is, ahol 20-30 évvel ezelőtt már alacsonyabb volt, mint most nálunk. Ez törvényszerű folyamat, ami nálunk is folytatódni fog.

Megnevezés	Mezőgazdasági keresők az összes keresők %-ában			
	Év	%	Év	%
Magyarország	1930	53	1965	31
Bulgária	1934	80	1956	64
Jugoszlávia	1931	78	1961	57
Lengyelország	1931	64	1960	48
Olaszország	1936	48	1962	26
Spanyolország	1940	52	1960	41
Szovjetunió	1939	50	1959	35
USA	1940	19	1962	7
NSzK	1939	27	1963	12
NDK	1939	22	1961	18
Hollandia	1931	21	1960	11
Csehszlovákia	1930	37	1963	23
Ausztria	1934	36	1961	23

Az egy mezőgazdasági keresőre jutó népesség az USA-ban 35, Hollandiában 27, NSzK-ban 18, Csehszlovákiában 10, Magyarországon 7, a Szovjetunióban 6 fő.

A megye 90.700 mezőgazdasági keresője - a munkacsucs időszak /kb. másfél hónap/ kivételével - fedezi, illetve meghaladja a mezőgazdaság munkaerő-szükségletét, munkaerő-feleslegről azonban csak az őszi munkacsucs időszak optimális gépesítése esetén lehet szó. Optimális gépesítés esetén mintegy 3 millió munkanap szabadulna fel, ami mintegy 12 ezer fő mezőgazdasági munkaerő felszabadulását jelentené egész éven át. Jelenleg a termelőszövetkezetekben 23 ezer, a termelőszövetkezeti csoportokban 7 ezer olyan munkaképes családtag van, akik más népgazdasági ágban nem dolgoznak. /Más népgazdasági ágban dolgozik 13 ezer termelőszövetkezeti családtag/. A termelőszövetkezeti családokban rendelkezésre álló munkaerő egy-

harmada vesz részt a közös munkákban, munkaidejének egynegyedében. Ugyanakkor növekvő mértékben foglalkoztatnak alkalmazotti munkaerőt a termelőszövetkezetek. 1961-1966-ig az alkalmazottak száma megtízszereződött, az utóbbi évben is másfélszeresére nőtt. 1967. szeptember 30-án 4106 állandó és 5429 időszakos alkalmazott dolgozott a megye termelőszövetkezeteiben.

A termelőszövetkezeti családokban élő, mintegy 138 ezer fő nem egészen kétharmada munkaképes koru. Ennek fele vesz részt rendszeresen a közös munkákban, s mintegy 8 millió munkanapot teljesít. Az ezen felül rendelkezésükre álló 14-15 millió munkanapra a háztáji gazdaságokban nem tudnak elfoglaltságot találni. Ez a munkaerő-felesleg azonban a jelenlegi termelés-szerkezet és termelési módok mellett más népgazdasági ágak részére nehezen realizálható. Nagyonbbrészt női munkaerő.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után a II. és III. ötéves tervben a mezőgazdasági foglalkoztatottság a termelőszövetkezeti gazdaságok létszámalakulását és foglalkoztatottságát figyelembe véve 1968-ig fokozatos csökkenést mutat. Ezen csökkenés okai részben a természetes kiöregedési folyamattal, részben a családtagok fokozottabb bevonásával és a mezőgazdasági munkák gépesítésének emelkedésével magyarázható. Az évi egy dolgozó tagra jutó ledolgozott munkanapok számának csökkenése viszont a mezőgazdasági kereső létszám foglalkoztatási problémájának növekedésére enged következtetni. Azonban 1967-ben a mellék- és kiegészítő tevékenység nagyméretű emelkedésével javult a kereső létszám foglalkoztatottsági mutatója is. Az egy dolgozó tagra jutó ledolgozott munkanapok száma egy év alatt 28 munkanappal nőtt.

A növekedés főleg a mellék- és kiegészítő tevékenység fokozása miatt történt /évi 19 munkanap jut egy dolgozó tagra a kiegészítő tevékenységből/.

A csökkenési folyamat megszűnése, illetve 1968. évben a termelészövetkezeti tagok számának és ezen belül a dolgozó tagok számának emelkedése az új termelészövetkezeti törvény életbelépése - a pártoló tagság megszűnése, a háztáji földjuttatás megváltozott rendszere - miatt állott elő.

Az emelkedés azonban csak átmeneti jellegű, a III. ötéves terv végére várható a termelészövetkezeteknél a dolgozó tagok számának csökkenése.

A termelészövetkezeti nyugdíjrendelet alapján a termelészövetkezeti tagok - férfiak 65, nők 60 éves korukban - 10 évi termelészövetkezeti tagság alapján válnak nyugdíjjogosulttá.

A termelészövetkezeti mozgalom fejlesztése a megyében 1961. évben fejeződött be, így 1971-ben kb. 26 ezren lesznek nyugdíjjogosultak a jelenlegi 17,5 ezerrel szemben.

Ezen csökkenés pótlása egyrészt a fiatalok munkábaállításával várható, bizva abban, hogy a termelészövetkezet a jelen időszakban nagyobb kereseti lehetőséget képes biztosítani, mint az ipar vagy akár más, nem mezőgazdasági jellegű ágazatok a fiatalok számára.

Igaz ugyan, hogy a fenti körülmények fennállása ellenére sem birnak a fiatalok között kellő vonzással a mezőgazdasági termelészövetkezetek.

E körülményt mutatja az a tény is, hogy a II. ötéves terv beindulása óta a megyében kiképzett kb. 5.000 fő szakmunkásból a fiatalok aránya mintegy 20 %. Továbbá mutatja az is,

hogy a kiképzett szakmunkásoknak csak kb. 50-55 %-a található meg jelenleg is a termelőszövetkezetekben.

Ma is a legnagyobb problémát jelenti - kellő érdeklődés hiánya miatt - a szakmunkások beiskolázása. Ma is él a termelőszövetkezeti tagokban az a tudat, hogy gyermekét ipari pályára adja, vagy ha marad a mezőgazdasági munkánál, akkor nincs szüksége tanulásra. A problémával kapcsolatban a termelőszövetkezetek részéről is tapasztalható olyan tendencia is, hogy a munkaerő-szükséglet biztosításához nem tartják szükségesnek a szakmunkás képzést.

A IV. ötéves terv első évében a meglevő - amely nem sokkal tér el 1971-ben - taglétszám kb. fele éri el a nyugdíjkorhatárt, ami azt jelenti, hogy a jelenlegi 38 ezer dolgozó tag helyett csak 29 ezer fővel lehet számolni. A nyugdíjkorhatárt elérő tagok egy része várhatóan továbbra is részt vesz a közös munkában - különösen, ha a közvetlen anyagi érdekeltség rendszere továbbra is megmarad, illetve továbbfejlesztésre kerül - de munkaerő hiánnyal is számolni kell.

Éppen ezért különösen nagy jelentőségű feladat lesz a gépesítés továbbfejlesztése, elsősorban a kézi-munkaigényes kultúrák komplex gépesítése. Emellett tovább kell növelni a vegyszerek használatát, egyrészt a terméseredmények fokozása, másrészt a kézi-munkaerő csökkentése érdekében.

A mezőgazdasági munkák gépesítésében a megye egész területén az utóbbi években jelentős előrehaladás történt, s ez nem maradt hatás nélkül a munkaerő-helyzetre sem. A fontosabb munkák közül az összes mezőgazdasági üzemek vonatkozásában előrehaladottnak mondható a talajművelés, vetés, növényápolás, növényvédelem, valamint a gabona és a szálatakarmányok betakarításának gépesítése. A speciális kultúrák, mint a

fűszerpaprika, hagymaművelés gépesítése is megkezdődött. A talajművelés 100 %-ban, a gabonafélék betakarítása több mint 90 %-ban gépesítettnek tekinthető. A munkacsucok munkájának időben való elvégzését ennek ellenére még a rendelkezésre álló géppark nem tudja teljes egészében biztosítani. A mezőgazdasági munkák komplex gépesítéséhez rendelkezésre álló vonórő mintegy 70-75 %-ban elégséges.

A legtöbb munkaerőt igénylő folyamatok közül nem elégséges a cukorrépa, burgonya, szemeskukorica betakarítása, a szőlőgyümölcs és a zöldségtermelés, valamint a szállítás és rakodás gépesítése. Alacsony foku az állattartás gépesítése is. A szállítási munkák gépesítése megyei szinten mintegy 65-70 százalékra, a rakodás pedig 35-40 %-ra becsülhető.

A mezőgazdasági munkafolyamatok további komplex gépesítésével a felszabaduló munkaerők száma jelentősen fokozható. A Mezőgazdasági Üzemszervezési Kutató Intézet számításai szerint a kukoricabetakarítás és szállítás munkafolyamatainak gépesítésével 100 kat. holdanként 26 fő kézi munkaerő megtakarítás érhető el. A burgonya, cukorrépa betakarításánál a kézi munkaerő szükségletből 53 fő takarítható meg. Ennél jóval nagyobb arányú kézi munkaerő megtakarítás érhető el a fűszerpaprika, a hagymaművelés gépesítése esetén. Tapasztalható volt különösen Makó körzetében, hogy egyes termelőszövetkezetek a hagymaművelés részleges gépesítését sem alkalmazták a tagok foglalkoztatásának érdekében.

Szükséges megjegyezni, hogy nagyobb arányú megtakarítás a kézi munkaerőben csak viszonylagos magas gépesítési szint után jelentkezik, ami fokozott beruházási igényt támaszt. Emiatt a gazdaságilag még meg nem erősödött termelőszövetkezetek munkaerő-helyzetében ez uton csak lassabb ütemű javu-

lásra lehet számítani. A megyében a gépesítés folytán 1970 után jelentős számú munkaerő szabadul fel a mezőgazdaságban, amely pótolni tudja a mezőgazdaságból kikerülő nyugdíjasok munkaerejét, lehetőséget ad a mezőgazdaság munkaerő-szükségletének, összetételének javítására, valamint a nem mezőgazdasági ágazatok további fejlesztésére.

A mezőgazdasági munkák időszerűségénél jelentkező munkaerő problémát a termelőszövetkezetek a családtagok bevonásán kívül évi 8-10 ezer fő időszakai alkalmazottak bevonásával oldják meg.

A mezőgazdasági munkák idényszerűségéből adódó foglalkoztatási problémák csökkentésére 1967. év óta helyes kezdeményezések történtek. A mellék- és kiegészítő tevékenység kiszélesítése jó ütemben folyik. 1967. évben az összes ledolgozott munkanapok csaknem 10 %-át a kiegészítő tevékenységben teljesítették. Jelenleg is kialakult már bizonyos kooperáció a termelőszövetkezetek és a mezőgazdasági termékeket forgalmazó, feldolgozó vállalatok között, de itt még a kapcsolatok kiszélesítése területén további lehetőségek vannak. Különösen az előfeldolgozó, válogató-csomagoló - általában az őszi-téli időszakban véggezhető, kézi -munkaigényes folyamatok - tevékenység, de bizonyos feldolgozó /pl. konzervgyár, - termelőszövetkezeti kapcsolat/ tevékenység területén is.

A termelőszövetkezeti tagok közül az ipar elszívó hatásának az érvényesülése nem várható. Termelőszövetkezetek nagy részében jó kereseti lehetőség és az állandó munkaalkalom biztosított.

Az elmúlt években a nagyarányú szőlő- és gyümölcsstelepités, ami sok kézierő-szükségletet von maga után, valamint a mellék- és kiegészítő üzemágak létesítése, mind több munkaerőt köt le és ezen keresztül képes a termelőszövetkezet megfelelő

jövedelmet is biztosítani tagjai számára. A fentiek kiszélesítése teszi lehetővé azt, hogy a termelőszövetkezetek állandó foglalkoztatást tudjanak tagjaik számára biztosítani és ezzel a munkaerőt a mezőgazdaságnak megtartani.

Az előbbiekkel összefüggésbe lehet hozni a nők foglalkoztatási problémáinak megoldását. Ha a termelőszövetkezetek olyan termelési struktúrák beállításával foglalkoznak, ami a nők természeti alkatának és körülményeinek legjobban megfelelő, továbbá ha a gépesítéssel a munkakörülmények kedvezőbbé válnak, és ezek által biztosítani tudják az állandó munkaalkalmat, a női foglalkoztatás gazdasági és társadalmi feltételei adottak lesznek.

A termelőszövetkezet társadalmi és gazdasági hivatottságát úgy tudja maradéktalanul ellátni, ha ahhoz a gazdasági adottságokon kívül megfelelő számú és minőségű munkaerő áll rendelkezésére.

4./ Az általános munkaerő-helyzet jellemzői a III. ötéves
terv eltelt éveiben /1966-1968/

Csongrád megye

A III. ötéves terv eltelt éveiben megvalósult iparfejlesztéseket is figyelembe véve az iparban foglalkoztatottak száma az 1966. évi 27.300 főről 1968 végéig 30.800 főre emelkedett. A III. ötéves tervben a tervezett létszámfelfutás realizálódik. Különösen gyorsan fejlődött a Hódmezővásárhelyi Divatkötött-árugyár és a megyei Gépjavító Vállalat. E két vállalatnál az utóbbi 3 év alatt 1300 fős létszámfelfutás történt. Az 1967-ben létesült Alföldi Porcelán üzem 600 fővel dolgozik, melynek 1969. évi létszámigénye további 600 fő és ennek kielégítése férfi munkaerőből nehezen biztosítható.

Az építőipar kedvezőtlen munkaerő-ellátottsága ellenére további 700 fővel nőtt a foglalkoztatottak száma és jelenleg mintegy 4800 fő. A jelentős létszámot toborzás útján sikerült biztosítani, elsősorban a megyéből eljárókból.

A megye mezőgazdaságán belül a termelőszövetkezetekben foglalkoztatottak száma - főleg a tagság kiöregedése miatt - mintegy 5000 fővel tovább csökkent. Egyes termelőszövetkezetek munkaerő-helyzete azonban jelentős eltérést mutat. A megtett társadalmi és gazdaságpolitikai intézkedések hatására az elvándorlási szándék csökkent, sőt az utóbbi időben erősödött a visszaáramlás mértéke az iparból és építőiparból. Pl. a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár makói gyáregységéből a kilépettek 27 %-a a termelőszövetkezetekbe ment vissza. Az állami gazdaságokban csökkent a foglalkoztatottak száma, melyet gépi erővel pótoltak.

A női munkaerő-tartalék aktivizálásával kapcsolatos nehézségek területenként jelentősen eltérőek, annak ellenére, hogy 1968-ba

az iparban foglalkoztatott nők száma 28 %-kal nőtt 1966-hoz viszonyítva. Hódmezővásárhelyen a női munkaerő-igények kielégítése csak a város környékéről volt biztosítható. Szentes város női munkaerő-helyzete kiegyenlített. Csongrád és Makó városokban továbbra is nehézséget okoz még a családfenntartók és szociális szempontból rászorulóknak elhelyezése is.

Az ifjúság vonatkozásában a demográfiai hullám hatása nem okoz különösebb problémát. Lényegében a 8 általános iskolát végzettek mintegy 90 %-ának megvan a továbbtanulási lehetősége. Munkába állítási probléma a gimnáziumot végzett leányoknál - elsősorban válogatási okok miatt - és a mezőgazdasági szakközépiskolákat végzett fiataloknál jelentkezik.

A megyéből eljáró munkaerők száma - a megyében létesített ipari üzemek hatására a II. ötéves terv időszakában kialakult tendenciának megfelelően - tovább csökken, számítások szerint 1970. év végéig további mintegy 2000 fővel. A megyébe bejárók száma meghaladja évek óta a 800 főt. A megye nagyobb városai felé a községekből történő bevándorlás a korábbi időszaknál nagyobb mértékű.

A szakmunkások hiánya az építőipari és vasipari szakmákban, a mezőgazdasági munkagép kezelőkben, segédmunkások hiánya a rakodás, a szállítás és általában a nehéz fizikai munkák területén állandósult.

A termelékenységét lényegesen nem befolyásolta az újonnan beinduló gyáregységek, telephelyek kedvezőtlen termelésalakulása. Nőtt az egy foglalkoztatottra jutó napi átlagos és az egy teljesített órára jutó termelés több mint 4, illetve 5 %-kal az előző időszakhoz képest.

Szeged m.j. város

A III. ötéves terv eddigi időszakában mintegy 5500 fővel növekedett a foglalkoztatottak száma. A növekedés a tervidőszak

végére várhatóan 9000 fő lesz. A létszám fejlődés évenként 2,6 %-os üteme némileg meghaladta a város népesség számának fejlődési ütemét, melyet a betelepülő munkaképes korú népesség és a még bevonható szabad városi munkaerő munkába állításával lehetett ellensúlyozni.

A foglalkoztatottság növekedése sullyal az iparban következett be, ezen belül is a minisztériumi iparban. Az 1966-68. évek közötti időszakban a minisztériumi iparban 2.900, a tanácsi iparban 200, a szövetkezeti iparban 400 fő fejlődés következett be. Gyors fejlődés volt tapasztalható a Kőolajfuró és Kitermelő Vállalatnál, a Kábelgyárban és a Gumigyárban.

Az építőipari ágazat fejlődése és létszámnövekedése is jelentős volt. A létszámfelfutás mintegy 1.500 fő volt, mely 30 %-os növekedést jelentett.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összkeresőkhöz viszonyítva az 1961. évi 5,8 %-hoz képest évről évre csökkenő tendenciát mutat, jelenleg 4,5 %.

A város jelenlegi foglalkoztatottsági színvonalára, illetve a vállalatok munkaerő-helyzetére a kiegyensúlyozottság jellemző, de emellett a munkaerő hiányos területek is előfordultak. Városi szinten a vállalatoknak mintegy 500 fő munkaerő hiánya van.

Szeged speciális jellegéből adódóan - széles skálájú iskolahálózat, gyors ütemű iparfejlődés - a város ifjúsági forrása csak kis hányadát adja a beiskolázásra kerülőknek. Pl. középiskolákban 45-50 %-át, a szakmunkásképzésben 30-35 %-át. Ezért a beiskolázás Csongrád megye kivételével kiterjed a környező megyék területére is. Nehézséget okozott a szakmunkás képzési keretszámok teljesítése, mivel a tanulók kétharmada vidékről került beiskolázásra, és nincs megfelelő számú kollégiumi férőhely a

a városban. A városi fiatalok továbbtanulásának és munkába helyezésének megoldása, még a demográfiai hullám csúcspontjában sem jelentett nehézséget.

A vándorforgalom pozitív tényező a város népességének alakulása szempontjából. Az összes népesség az állandó és ideiglenes lakóhely változás következtében pl. 1966-ban közel 2.300 fővel, 1967-ben közel 2.800 fővel, 1968-ban több mint 3.000 fővel emelkedett. Figyelmet érdemel a város összes foglalkoztatott létszámán belül a naponkénti beengázók száma is, ez több mint 1.400 fő.

A termelékenység általában kedvezően alakult, de néhány vállalatnál a műszaki intézkedések ellenére visszaesett, elsősorban a termelés szerkezetében bekövetkezett változások hatásaként.

Az általános munkaerő-helyzet vizsgálata alapján az alábbi megállapításokat, következtetéseket teszem:

A III. ötéves terv eddig eltelt időszakában, több ellentétes tendencia érvényesült. A megye munkaerő-helyzetét a foglalkoztatottság további növekedése és a munkaerő-kereslet általános emelkedése jellemezte. Tovább nőtt az igény mind a szakképzett, mind a szakképzetlen munkaerő iránt. A munkaerő-kereslet tovább élezte a férfi munkaerőben egyébként is meglévő feszültségeket.

Az új munkahelyek létesítése a férfi munkaerőigények kielégítetlensége, a gyermekgondozási segélyt igénybe vevők pótlása nagymértékben megnövelte a női munkaerők iránti keresletet. Ennek következtében a foglalkoztatott nők száma tovább emelkedett. A megye egyes területein, ahol az elmúlt években a nők munkába helyezésének problémái merültek fel, a munkaerő-tartalék összezsugorodott, mobilizálása megnehezült. Mindemellett egyes területeken a munkalehetőségektől való távolság, közlekedési

és egyéb nehézségek vannak, a meglevő női munkaerő-tartalék bevonására továbbra is problémát jelent.

A megye iparában - Szegeddel együtt - a foglalkoztatottság száma 1966-68 között jelentősen növekedett. Az ipar mindhárom szektorában nőtt a foglalkoztatott munkaerők száma, sullyal a minisztériumi iparban. Az iparban foglalkoztatottak számának növekedése nemcsak szektoronként, de területenként is különbözőképpen alakult. Az utóbbi években megtett központi, vállalati bérügyi és egyéb intézkedések következtében a kivitelező építőiparban foglalkoztatottak létszáma általában minden felügyeleti szerv építőiparában emelkedett.

A munkaerő-kereslet általános emelkedése, a férfi munkaerőben meglevő feszültségek ellenére is az ipar és építőiparban bekövetkezett létszámnövekedés bizonyítja, hogy van utánpótlási lehetőség a megye iparának további fejlesztésére.

Az általános munkaerő-kereslet, a foglalkoztatási színvonal emelkedése megkönnyítette az ifjuság munkába állítását is. Figyelembe véve, hogy az 1968-as év - a foglalkoztatás szempontjából - a demográfiai csucs egyik döntő esztendeje volt.

A mezőgazdaság munkaerő-helyzetében, annak ellenére, hogy a foglalkoztatottak száma csökkent, általában kedvező jelenségek tapasztalhatók. Az állami gazdaságok alacsonyabb létszámmal látták el termelési feladataikat. A termelőszövetkezetek munkaerő-ellátása is javult a megtett társadalompolitikai és gazdaságpolitikai intézkedések következményeként. Nőtt a tagfelvételi kérelem, csökkent az elvándorlási szándék. Az "éves munkaviszony" teljesítése érdekében megnőtt a tagság munkakedve. Ennek következtében a rendelkezésre álló munkaerő hatékonysága növekedett. Egyes helyeken, ahol a taglétszám csökkent, a munkakedv növekedése miatt a munkaerő kapacitás változatlan maradt.

A termelőszövetkezetekben továbbra is gond a tagok egészségi foglalkoztatásának biztosítása. A törvényes rendelkezésekben kapott lehetőségek, munkakedv növekedés és gazdasági okok megélénkítették a melléküzemágak fejlesztésére irányuló törekvéseket. A melléküzemágak jelenlegi mértékükben még korántsem tudják a tagság egyenletes foglalkoztatását biztosítani. Kedvező, hogy a melléküzemágakban termelőszövetkezeti tagokat és első-sorban nőket foglalkoztatnak. A melléküzemágak munkaerő-szükségletének egy részét, helyenként nagyobb részét viszont alkalmazottként foglalkoztatják.

A munkaerő-kereslet és a szabad munkahely változtatás lehetőségeinek növekedésével egyidejűleg az elmúlt évben a munkaerő mozgás is emelkedett.^{1/}

^{1/} A munkaerő-mozgás emelkedésének megállapításánál figyelembe vettem az olyan tényezőket is, mint a változatlan létszám szinten tartása is egy állandó mozgás eredménye, ezt a múltévben megnövelte a gyermekgondozási segélyt igénybe vevő nők helyére felvettek által okozott mozgás. Az új ipartelepek létesítése extenzív munkaerő felhasználásával jár és növelte a létszám mozgást. A létszámfejlesztés esetén növekszik a fluktuáció, a tényleges létszámfejlesztéshez több felvétel szükséges. A férfi munkaerő-hiány a túlzott mértékű vállalati igények, a vállalatok munkaerő biztosítási "akciói" is elősegítik a munkaerő mozgás növekedését. Továbbá az 1968-ban az új Munka Törvénykönyvnek a szabadabb munkaerő mozgást elősegítő előírásai következtében kettős, azonos irányba ható folyamat indult meg. Egyrészt a szabadabb mozgáslehetőség tovább mobilizálta a notorius és gyakori munkahely változtatókat, másrészt megindította a munkaerő mozgás folyamatát a vállalatoknál stabilnak számító dolgozók körében is...

A meggyorsult munkaerő forgalom nem a vállalatok elhatározásából, s nem népgazdasági vagy vállalati érdekből, hanem a dolgozók kezdeményezése alapján következett be és így a "hasznosság" kritériuma csak részben valósult meg.^{1/} A munkaerő mozgást a vállalatok csak mintegy 7-8 %-ban idézték elő, aminek nagy része fegyelmi útján való eltávolítás volt.

A megye általános munkaerő helyzete a III. ötéves terv eddig eltelt 3 éve alatt kedvezőnek mondható, és a megye iparosításához és a többi népgazdasági ág erőteljes fejlesztéséhez szükséges létszám a jövőben is biztosítható.

^{1/} Az új gazdaságirányítási rendszerre való áttérés során megkülönböztetett helye volt a hasznos munkaerő-mozgást, átcsoportosítást elősegítő központi intézkedések kidolgozásának. Az új gazdaságirányítási rendszer a munkaerő-gazdálkodásban várt és kívánatos mozgást, átcsoportosulást még nem tudta a múlt évben megindítani.

Várható, hogy ez évben a bérszorzó módosítása, a béremeléseknél a 4 %-os felső határ megszüntetése, az átállás bizonytalanságai és az ezt jellemző nagyfokú óvatosság után megindul a munkaerő kívánatos mozgása a progresszív ágazatok felé.

5./ A III. ötéves terv, illetve várható munkaerő-szükséglete és fedezete

Az előző pontok alapján összefoglalóan megállapítható, hogy a megye munkaerő-szükséglete és fedezete globálisan összhangban van. A megye 8-10 ezer fős - zömében falun élők - többséggel rendelkezik a III. ötéves terv időszakában.

Az előző pontban leírt 1966-68-as elemzés bizonyítja, hogy szükséges ösztönzés, megfelelő bérszínvonal és munkalehetőség esetén a számítottnál lényegesen több munkaerő /férfi és nő is/ jelentkezik munkára.

Csongrád megye jelenlegi munkaerő-helyzete több problémát, kérdést vet fel, amelyek eldöntése, megoldása alapos közgazdasági elemzést, gazdasági számítást és megfontolt döntést igényel.

A problémák közel elsőnek emlitem az ipartelepítés kérdését. Ma eléggé centralizáltan /Szeged, Hódmezővásárhely/ történik az ipartelepítés. Ezeken a területeken szükséges munkaerő egy része csak más helységekből biztosítható. Itt felvetődik a lakásprobléma, ha letelepítővel, bevándorlóval kívánják a munkaerő-hiányt pótolni. A lakáshiány a jelenlegi lakosság egy részének is súlyos problémája és ezt a bevándorlók csak nehezítik.

A centralizált ipartelepítés létszámigényének kielégítése történhet az ingázók számának lényeges növelésével. Ennek társadalom-politikai hátránya mellett jelentős közlekedési beruházási igényeket támaszt.

Ezért alaposan meggondolandó, hogy a megyében az ipartelepítés részben olyan helyeken történjen, ahol munkaerő-felesleg van. Ezáltal megtakarítható, illetve elkerülhető lenne a fentemlített lakásépítési, illetve közlekedési beruházási költség.

Mindezt alapos gazdasági számításoknak, elemzéseknek kell megelőzni.

Felvetődik az iparszerkezet változtatásának, illetve változtathatóságának kérdése is. A III. ötéves terv időszaka alatt kialakult a megye ipari arculata, meghatározott szerkezete, amely nincs minden vonatkozásban /munkaerő minőségével, szakképzettségével stb./ összhangban a megyében rendelkezésre álló munkaerővel, és annak képzettségi stb. fokával.

Ezért elképzelhető a megye ipari szerkezetének kisebb foku változtatása olyan irányba, amely figyelembe veszi a megye munkaerő-helyzetét, munkaerő-kinálatát, annak összetételét, szakképzettségét stb.

Problémaként vetődik fel az egész oktatási rendszer szerkezete is. Az oktatási szerkezet változtatásával azért is kellő időben kell foglalkozni, mert az átfutási ideje hosszú /8-10 év/

A megye munkaerő-problémáinak megoldásában szerepet játszik, illetve erőteljesebben játszhat a megye vonzási körzetében levő - megfelelő és szükséges - munkaerő elszívása, /lásd: a 4.sz. mellékletet Csongrád megye vonzási körzeteiről./

Munkaerő problémák megoldása lehetséges azáltal is, hogy a szomszédos országokkal, főleg Jugoszláviával, egyoldalu vagy kétoldalu munkaerő kooperáció valósul meg.

A megye és Szeged népgazdasági szerkezete lényeges változáson ment, illetve megy keresztül a III. ötéves terv időszakában. Az ipar döntő súlyra tett szert és a munkaerő foglalkoztatásának fő pillérét képezi. Az 5. és 6.számú melléklet mutatja Csongrád megyében az egyes népgazdasági ágakban foglalkoztatottak strukturális változását 1966-71 között.

IV. A NŐK ÉS A CSÖKKENT MUNKAKÉPESSÉGŰ DOLGOZÓK FOGLALKOZTATÁSI PROBLÉMÁI

1./ A nők gazdasági aktivizálódása, foglalkoztatásuk néhány kérdése

Az elmúlt két évtizedben mind országosan, mind Csongrád megyében jelentős változás következett be a nők foglalkoztatási színvonalában. A fejlődést lehetővé tette, hogy a nők politikai egyenjogúsága mellett gazdasági egyenjogúságuk gyakorlásának számos előfeltételét teremttük meg. A népesség demográfiai összetételének változása, a gazdaság gyors fejlődése is követelte, a népesség egyre nagyobb részének munkavállalását, a nők gazdasági aktivizálódását.

A II. ötéves terv időszaka alatt több mint 15 ponttal nőtt az összes foglalkoztatottakon belül a nők részaránya. A nők foglalkoztatási színvonala magasabb a megyében, mint az országos átlag. Ennek magyarázata az, hogy a megye iparában a könnyű- és élelmiszeripar dominál. Továbbá olyan intézmények helyezkednek el, ahol több női munkaerőt lehet foglalkoztatni.

A népgazdasági ágakban foglalkoztatott nők megoszlása

Népgazdasági ágak	Foglalkoztatott nők százalékos megoszlása		Index 1961=100
	1961.I.1.	1966.I.1.	
Ipar	20,8	32,1	154,3
Építőipar	0,03	0,1	133,3
Közlekedés	0,07	0,1	125,0
Kereskedelem	6,4	6,9	105,6
Egyéb	11,7	13,7	117,0
Nem mezőgazdaság össz.:	39,0	52,9	135,6
Mezőgazdaság	61,0	47,1	77,2
Népgazdaság összesen:	100,0	100,0	-

A táblázatból kitűnik, hogy a növekedés zöme az iparban, építőiparban és a közlekedés területén következett be. Figyelemre méltó az egyéb területen foglalkoztatott nők számának emelkedése is.

A mezőgazdaságon kívüli ágazatokra együttesen mindkét nembeli növekedés volt a jellemző. Ezen belül a nők száma gyorsabban nőtt, mint a férfiaké. Egyes ágazatokban ugyanakkor a nők számának emelkedése különböző mértékű volt. Okai egyrészt a már korábban kialakult arányokra, másrészt az egyes népgazdasági ágakban meglevő és eltérően kialakult munkakörülményekre vezethető vissza.

A női foglalkoztatottság változásának legszembetűnőbb jelensége a képzettséget igénylő területek meghódítása: szak- és betanított munkásnők aránya lényegesen javult, ugyanakkor fokozódott az érdeklődés a szellemi pályák iránt is. Ez az érdeklődés - az iskolai végzettség növekedésével párhuzamosan - érthetően a fiatalabb nők között mutatkozik meg nagyobb mértékben.

A II. ötéves terv idején kialakult tendenciának megfelelően a III. ötéves terv időszaka alatt is folytatódik a női munkaerő foglalkoztatási színvonalának emelkedése, sőt egyes területeken erőteljesebben nyilvánult meg, mint korábban. Az új munkahelyek létesítése a férfi munkaerő-igények kielégítetlensége, a gyermekgondozási segélyt igénybe vevők pótlása nagymértékben növelte a női munkaerő iránti keresletet. A megye egyes városaiban, ahol az elmúlt években női munkába elhelyezési gondok merültek fel, a munkaerő-tartalék összezsugorodott, mobilizálása megnehezült. Feszültebbé vált a 3-4 hónapos idénymunkára, a 3 műszakos üzemek munkaerővel való ellátása.

A Hódmezővásárhelyi Divatkötöttárugyár sem tudta a városból kielégíteni munkaerő-igényét, ezért Csongrád, Makó városokban

- ahol női munkaerő-tartalék állt rendelkezésre - telephelyeket létesített. Ezzel nemcsak saját munkaerő-igényét biztosította, hanem segítette e városokban a nők gazdasági aktivitásának növekedését is. Azok a vállalatok, amelyek a férfi munkaerő igényeiket nem tudták biztosítani a meglevő feszültségek miatt, fokozottabban támaszkodtak a munkaerő-tartalék mobilizálására. Vállalaton belül átcsoportosítottak, s olyan munkaköröket, amelyek a nők számára is alkalmasak, felszabadították a férfi munkaerőket és női munkaerővel töltötték fel. Néhány helyen szélesítették a bedolgozó rendszert is. Mindezek következtében a foglalkoztatott nők száma jelentősen emelkedett és a III. ötéves terv eddig eltelt időszaka alatt több női munkaerőt foglalkoztattak, mint a II. ötéves terv első éveiben.

A női munkaerő foglalkoztatási színvonalának ilyen erőteljes emelkedése ellenére is, a megyében nagyszámu női munkaerő-tartalék áll rendelkezésre, ha figyelembe vesszük, hogy a női munkaerő foglalkoztatás 80 %-os optimumát mint lehetőséget kihasználjuk.

Minthogy a női foglalkoztatás a legtöbb területen hasznos és gazdaságos^{1/}, másrészt ez nemcsak gazdasági, hanem társadalom-

^{1/} Az utóbbi években olyan véleményekkel találkozhatunk, hogy "a nők foglalkoztatása nem gazdaságos". Ezzel kapcsolatban merül fel az a sehol sem bizonyított állítás, amely szerint a gazdaságilag fejlett országokra a magas termelékenységű dolgozó és nagyjövedelmű férfi munkaerő volna a jellemző. Így a férfiak az asszony keresete nélkül is megfelelően el tudják tartani családjukat.

Ezzel kapcsolatban érdemes idézni az Egyesült Államok adatait. Az USA-ban 1900 és 1960 között a 25-34 éves nők gazdasági aktivitása a kétszeresére, a 35-44 éveseké három és félszeresére, a 45-54 éveseké pedig négyszeresére nőtt.

A századforduló idején a férjes nőknek még alig 5 %-a dolgozott társadalmi keretek között, addig jelenleg több mint 35 %-a dolgozik.

politikai kérdés is, szükséges, hogy megvizsgáljuk a női foglalkoztatás célszerű irányításának, mobilizálásának néhány feltételét. Ezt szükséges megtenni azért is, mert számtottevő munkaerő-tartaléknak ma már csak a kereső-képes koru, nemdolgozó nők tekinthetők.

A nők gazdasági aktivizálódását műveltségük és képzettségük színvonala alapvetően befolyásolja. A jól képzett nők számára mindig több és kedvezőbb munkalehetőség kínálkozik és az ilyen nők hivatástudata is lényegesen nagyobb, munkájukhoz jobban ragaszkodnak, mint az alacsonyabb műveltségűek. Éppen ezért a nők iskolai képzését, szakképzését tovább kell folytatni és az igényeknek megfelelően folytatni kell, illetve képzettségüknek megfelelő munkaalkalmakat kell biztosítani.

Elő kell segíteni, hogy a nők munkájával kapcsolatos, még mindig meglevő előítéletek felszámolódjanak, biztosítani kell a nők támogatását a pályaválasztásban és az elhelyezkedésben, messzemenően figyelembe véve a nők biológiai és pszichológiai adottságait. A vállalatok, intézmények törekedjenek jobban arra, hogy az olyan munkakörökből, amelyek a nők számára is alkalmasak szabadítsák fel a férfi munkaerőket és a nőkkel töltsék azt be.

Számolni kell a női foglalkoztatás tervezésénél azzal, hogy a nők helyhez kötöttsége - éppen a családban betöltött szerepükénél fogva - lényegesen nagyobb, mint a férfiaké, és ezért célszerű munkahelytelepítéssel megteremteni a női munkavállalás lehetőségeit.

Tovább kell csökkenteni a nők háztartási terheit, részben a gépesítés lehetőségeinek fokozásával, a szolgáltató intézmények megfelelő bővítésével, másrészt a gyermekek ellátását biztosító társadalmi intézmények fejlesztésével. Ezen belül

is célszerűbbnek látszik az eddigi tapasztalatok alapján megadni a dolgozó anyák számára a csecsemő felnevelési lehetőséget - mint a jelenlegi gyermekgondozási segély, amelynek még további fejlesztését érdemes tervbe venni - továbbá, az óvodás koru gyermekek ellátásának bővítésével is számolni kell.

E kérdéskomplexum megítélésénél figyelmet kell fordítani arra, ha elfogadjuk, hogy a nők háztartási munkája társadalmilag szükséges és hasznos munka, akkor ebből következik, hogy a nők foglalkoztatását csak olyan mértékben helyes bővíteni - még a munkaerő-szükséglet növekedése esetén is - amilyen mértékben a gyermekek felnevelésével és a család ellátásával kapcsolatos háztartási munkák társadalmilag racionálisan megszervezhetők. Nem célszerű a családi keretből kiemelni azokat a munkákat, amelyek társadalmi megszervezése többbe kerül, mint a munkába álló nők munkájának társadalmi hozadéka, a társadalmilag szervezett munka eredményessége.^{1/}

Szükséges volna annak vizsgálata, hogy a munkahelyektől távol eső, rossz közlekedési viszonyokkal rendelkező településekről a munkaerő-tartalék milyen módon aktivizálható. Célszerűnek látszik a városokban - a magas albérleti díjak miatt is - Szegeден, Hódmezővásárhelyen női munkásszállók építése.

E néhány gondolat távolról sem tartalmazza a női foglalkoztatást érintő összes lényeges kérdést. Mindössze annak jelzése, hogy a jelenlegi helyzetben a problémák ismeretében különösen fontos, hogy a munkaerő-gazdálkodás feladatait perspektívában is helyesen határozzuk meg.

^{1/} Ebből a szempontból vetődött fel Magyarországon már 1961-ben az első távlati terv elkészítésekor a gyermekgondozási segély bevezetésének gondolata. Ez az 1967. elején bevezetett rendszer lehetővé teszi, hogy a dolgozó szülő nők a gyermek 3 éves koráig jelentős anyagi támogatás mellett otthon maradjanak. Ez számottevően csökkenti a bölcsődei elhelyezés iránti társadalmi igényeket és a nők egy részét olyan időpontban tartja átmenetileg otthon, amikor munkateljesítményük amugyis jelentősen csökken.

2./ A csökkent munkaképességű dolgozók foglalkoztatásának problémái

Csongrád megyében a nem mezőgazdasági ágazatokban jelentős számú csökkent munkaképességű dolgozó tevékenykedik. Emellett jelentős azoknak a száma is, akik még elhelyezkedésre várnak.

Az összes munkaviszonyban álló csökkent munkaképességűek száma és minőségi összetétele állománycsoportonként a vállalatoknál - Szeged nélkül - 1966. október 1-i állapot szerint a következőképpen alakult:

Megnevezés	Csökkent munkaképességűek száma főben			Megoszlási viszony- szám %
	férfi	nő	össz.	
Összes csökkent munkaképességű	529	623	1.152	100,0
Ebből: szakmunkás	112	31	143	12,4
betanított munkás	100	358	458	39,8
segédmunkás	101	149	250	21,7
alkalmazott	197	60	257	22,3
egyéb	19	25	44	3,8

A csökkent munkaképességű dolgozók 73,9 % munkás, ebből 12,4 % szakmunkás, 39,8 % betanított munkás, 21,7 % segédmunkás. Alkalmazott 22,3 % és az "egyéb" állománycsoportba 3,8 % tartozik. A nők aránya 54,1 %.

E számszerű adatok önmagukban nem érzékeltetik megfelelően azt, hogy a csökkentett munkaképességűek milyen súllyal szerepelnek az összes foglalkoztatottakon belül. Ezért ennek a vizsgálatára is ki kellett térnem. Az összes állományi létszám 6,3 %-a csökkent munkaképességű, melyből 4,8 %-a férfi és 8,7 %-a nő.

Állománycsoportonkénti részletezésben a csökkent munkaképességek megoszlása az egyes állománycsoportokban foglalkoztatottak százalékában a következőképpen alakult:

Állománycsoport	1966. október 1.		
	A csökkent munkaképességűek az egyes állománycsoportokban fogl. %-ban		
	férfi	nő	összesen
Munkás	3,5	9,3	5,8
Alkalmazott	11,8	5,0	8,9
Egyéb	3,7	11,3	6,0
Ö s s z e s e n :	4,8	8,7	6,3

Figyelemre méltó, hogy az egyes állománycsoportok nemenkénti megoszlásánál arányaiban, de számszerűen is jelentős eltérések vannak. Amíg a munkások 5,8 %-a, az alkalmazottaknak már 8,9 %-a az "egyéb"-nek 6,0 %-a csökkent munkaképességű.

Nemenkénti bontásban vizsgálva az előző adatokat, még szembe-tűnőbb következtetések levonása lehetséges. A férfiak aránya a munkás állománycsoportban a legalacsonyabb 3,5 %; a legmagasabb viszont az alkalmazottaknál 11,8 %. Ezzel szemben a nőknél a legalacsonyabb, az alkalmazottaknál 5,0 %, és a legmagasabb 11,3 % az "egyéb" állománycsoportban, amely a munkakörök megoszlásának az eredménye.

A további következtetések levonására szükséges volt megvizsgálnom, hogy miként alakult a vállalatoknál foglalkoztatott csökkent munkaképességűek közül azoknak a száma, akik az adott munkakörben teljes, illetve nem teljes értékű munkát végeznek. Az alábbi tábla szemlélteti, hogy nemenkénti bontásban fizikai és alkalmazotti munkakör részletezésben hogyan alakult a foglalkoztatott csökkent munkaképességűek megoszlása 1966. október 1-i időpontban.

Megnevezés	férfi	nő	össze- sen	Megoszlási viszony- szám %	Nők ará- nya %
Teljes értékű munkát végzők	421	221	642	55,7	34,4
Ebből: fizikai munka- körben	269	164	433	37,5	37,8
alkalmazotti munkakörben	152	57	209	18,2	27,3
Nem teljes értékű munkát végzők	108	402	510	44,3	78,8
Ebből: fizikai munka- körben	75	378	453	39,3	83,4
alkalmazotti munkakörben	33	24	57	5,0	42,1
M i n d ö s s z e s e n:	529	623	1.152	100,0	54,1

A nem teljes értékű munkát végzők száma, illetve aránya annak ellenére, hogy kevesebb, mint a teljes értékű munkát végzőké, mégis jelentősnek mondható. Érdekes részletesebben - különösen nemenkénti bontásban - elemezni a számszerű adatokat, az egyes megállapítások, következtetések levonása miatt.

A teljes értékű munkát végzőknél a nők aránya csak 34,4 %, ezzel szemben a nem teljes értékű munkát végzőknél 78,8 %, tehát több mint kétszerese. Különösen szembetűnő, hogy a fizikai munkakörökben nem teljes értékű munkát végzők aránya 83,4 % és ez a tény azt bizonyítja, hogy a csökkent munkaképességű nők foglalkoztatása - a munkavégzés szempontjából - jóval több nehézséget okoz, mint a férfiaké.

Érdekes a továbbiakban megvizsgálni a csökkent munkaképességűek területi megoszlását, mely a következőképpen alakult:

A csökkent munkaképességűek területi megoszlása

Megnevezés	1966. október 1.		
	férfi	nő	össz.
Hódmezővásárhely	221	501	722
Csongrád	172	77	249
Makó	51	14	65
Szentes	18	8	26
Szentes járás	13	-	13
Szeged járás	49	13	62
Makó járás	5	10	15
Megye összesen:	529	623	1.152

Az állományi összes létszám százalékában kifejezve a foglalkoztatott csökkent munkaképességűek számát, az állapítható meg, hogy arányaiban a legnagyobb létszámot Csongrád város 11,5 %, Hódmezővásárhely város 8,5 % és Szeged járás 5,7 % területén levő munkáltatók alkalmazzák.

A vizsgálat kapcsán megállapítást nyert, hogy a foglalkoztatotakon túlmenően a nyilvántartott csökkent munkaképességűek, ill. a munkába helyezésre várók száma elért és meghaladja a munkában levőkét /kb. 1200 fő/

A foglalkoztatott csökkent munkaképességűek és a munkába helyezésre várók számát, valamint a nem teljes értékű munkát végzők arányát vizsgálva területi bontásban, arra a megállapításra kellett jutnom, hogy foglalkoztatásukat tekintve nagyobb feszültséget a csongrádi és a hódmezővásárhelyi vállalatnak okozzák. Munkába helyezési igény vonatkozásában pedig Szentes járásban, Makó és Szentes városokban jelentkeznek gondok. Külön gond ez Makó városban, mivel e terület amúgyis jelentős munkaerő-tartalékkal rendelkezik.

Az értékeléshez csak az 1966. októberi adatok álltak rendelkezésemre, amelyek hosszabb távu megfigyelés és reprezentatív felmérések alapján alakultak ki. A tapasztalatok azt mutatják, hogy tendenciájában, arányaiban ezen adatok a mai állapothoz mérten lényegesen nem változtak, s így a következtetések a jelenre is érvényesek. Változás, ami bekövetkezett abban jut kifejezésre, hogy a csökkentett munkaképességűek foglalkoztatásában ellentmondásba kerül a szociálpolitikai célkitűzés a vállalatok anyagi érdekeivel. Szociálpolitikai megfontolásokból indokolt és szükséges a csökkent munkaképességűekről gondoskodni. Az üzem anyagi érdeke viszont azt kívánja, hogy a termeléshez szükséges optimális létszámot foglalkoztassák. A jelenleg foglalkoztatottak egy része a mai munkahelyén az üzem termeléséhez nincs feltétlen szükség, szociális megfontolások miatt van foglalkoztatva.

A csökkent munkaképességű dolgozók problémáinak rendezése sokrétű, bonyolult feladat, amelyet a különböző szervezetek együttesen és gondosan kell megoldani. Az állam a rendezés elveit rögzítette a 2014/4/1967. /III.29./ kormányrendelet alapján. Most a helyi állami, gazdasági, politikai szervezeteknek kell ennek szellemében összehangoltan tevékenykedni.

- Abból kell kiindulni, hogy e csökkent munkaképességű dolgozók döntő többsége nem valamennyi munkakör ellátására csökkent munkaképességű, hanem többnyire csak arra a munkakörre, amelyben korábban dolgozott és megrokkant. Következésképpen e dolgozók helyzetének rendezésénél alapvető célkitűzés nem a segélyezés, nyugdíjazás, hanem szellemi és fizikai adottságaiknak megfelelő foglalkoztatás. Az üzemeknek, intézményeknek megvan a lehetőségük, hogy gyáron, intézményen belül foglalkoztassák a csökkent munkaképességűeket, átképzés és nekik megfelelő munkaeszközök, munkafeltételek kialakítása útján, ügyelve arra, hogy a dolgozóban ne az az érzés legyen, hogy "megtűrt", "felesleges" személy.

- Ahol a foglalkoztatás gyáron belül nem oldható meg, ott az illetékes szervek szervezzenek ún. szociális foglalkoztatókat, bővíteni a különféle szolgáltató és kézműipari vállalatokat. Ennek széles lehetősége kínálkozik a megyében, pl. bőrhulladék feldolgozás, helyi anyagok feldolgozására, nemes fűz, gyékény, különféle ajándéktárgyak stb. Célszerű volna elsősorban Makón, Hódmezővásárhelyen, Szentesen ilyen jellegű üzemeket telepíteni, s ilyen szempontból bővíteni a kisipari termelő és háziipari szövetkezeteket is, a munkára jelentkezők foglalkoztatására.
- Célszerű, hogy a vállalatok összeállítsák a csökkent munkaképességű dolgozókkal betölthető munkaköröket, felmérjék helyzetüket és a tanácsokkal együttműködve gondoskodnak a megfelelő átképzésről, szükség esetén más vállalatokhoz történő átcsoportosításról.
- A tanácsok részben hatósági funkciójukon /pl. kötelező közvetítés elrendelésén/ keresztül, részben gazdálkodási funkciójukon /a kommunális adóval való gazdálkodás stb./ keresztül nyújthatnak segítséget. A tanácsok hatósági funkciója arra is kiterjedhet, hogy pl. meghatározzon csökkent munkaképességű dolgozókkal betölthető munkaköröket, ahová az adott vállalattól és esetleg más vállalatoktól célszerű a csökkent munkaképességű dolgozókat fokozatosan átcsoportosítani.
- Intézkedés történt a csökkent munkaképességű dolgozók helyzetének megfelelő rendezése érdekében a szükséges anyagi alapokról is. Akik nem foglalkoztathatók, azok helyzetét szociális segélyezéssel kell rendezni.
- További vizsgálatok tárgyát képezheti, hogy a csökkent munkaképességűek helyzetének rendezésére álló anyagi alapokat - tanácsoknál, Munkaügyi Minisztériumnál - beleértve a szociális segélyek és járadékosok egy részét is, a szociális foglalkoztatók létrehozására, a meglevők bővítésére kellene fordítani.

A csökkent munkaképességű dolgozók foglalkoztatásának minden lényeges kérdésére nem volt módom kitérni, csupán arra törekedtem, hogy néhány - magam részéről fontosnak ítélt - kérdésre irányítsam a figyelmet annak érdekében, hogy társadalmi összefogással segítsük elő e dolgozók problémáinak megoldását.

ÖSSZEFOGLALÁS

A népesség és munkaerő-forrás alakulása

A megye munkaerő-helyzetét alapvetően meghatározó népesség száma a II. ötéves terv időszakában csak nagyon lassan emelkedett /a növekedés 4 ezer fő volt/. A növekedés üteme a III. ötéves terv alatt meggyorsult, és két év alatt 1966-ban és 1967-ben további 4 ezer fővel emelkedett. Ezzel a népesség száma az 1965. év végi 436 ezerről 1968. év elejére 441 ezerre emelkedett. Az össznépességen belül Szegeden a lakosság 5 ezer fővel nőtt, a megyéé pedig ezerrel csökkent. A megye többi városainak lakossága is lassan emelkedik a korábbi időszak /II. ötéves terv/ stagnálásával /csökkenésével/ szemben.

A népesség számának gyorsabb ütemű emelkedését az alábbi okok segítik elő:

- az iparosítás hatására emelkedő tendenciát mutat a más megyékből betelepülők száma. 1963 előtt még több volt az elvándorló, mint az ideköltöző. A bevándorlási többlet évről évre kedvezőbbé válik, és az utóbbi években már elérte az 1500-2000 főt;
- a természetes szaporulat is gyorsan javult. Az éves szaporulat az 1960-66. évi átlagnak közel duplájára emelkedett 1967-ben;
- a népesség szaporodását elősegíti az ipartelepítéssel összefüggő nagyobb arányú lakásépítés is, amelynek hatása a legutóbbi időkben és a jövőben még nagyobb mértékben érződik.

A megye népességének gyorsuló gyarapodása ellenére a munkaerő-forrás abszolút száma csökkenő - bár egyre mérséklődő

ütemben. A csökkenő ütem előreláthatólag egy év múlva megáll és pozitív irányban fordul meg. A munkaerő-forrás eltérően alakul megyén belül Szegeden, ahol a nagyobb arányú beköltözés hatására emelkedik a munkaképes korú lakosság, míg ezzel szemben a megye többi területein a tendencia csökkenő. Ez a jelenség összefügg a városiasodással, a faluról való elköltözésekkel. A munkaerő-forrás csökkenésének okai voltak:

- az iskolai tanulmányaikat végző 14 éven felüli tanulók számának és a munkaképes korú nyugdíjasok számának az emelkedése,
- az elmúlt években az idős korú mezőgazdasági aktív keresők jelentékeny hányada járadékossá, nyugdíjassá vált és ezzel csökkentette a munkaerő-forrást. Jelentős volt azoknak a száma is, akik a nyugdíjemelések hatására a nem mezőgazdasági ágazatokból nyugdíjba mentek,
- az előregedés miatt a munkaképes korból kilépők száma magasabb volt, mint a munkaképes korba belépők száma.

A foglalkoztatottság alakulása

A munkaerő-forrás csökkenő tendenciája ellenére az elmúlt időszakban, de különösen a II. ötéves terv második felétől évről évre jelentősen emelkedett a foglalkoztatottak száma. Ennek hatására a régebbi munkaerő-tartalék - Makó és Csongrád kivételével - kimerült. A foglalkoztatottság emelkedése összefügg a megye ipari fejlődésével, elsősorban új üzemek építése és a meglevők fejlesztése miatt emelkedett a dolgozók száma. /EMERGÉ Gumigyár, Magyar Kábelművek szegedi gyára, Alföldi Porcelángyár, Kontakta Alkatrészgyár, Alföldi Kőolajfurási Üzem szegedi üzemegysége, Nagyalföldi Kőolaj és Földgáztermelő Vállalat szegedi üzeme stb./

Az ipar egészen belül a minisztériumi és a szövetkezeti ipar emelte legjobban foglalkoztatottainak számát, főként az utóbbi években létesített vagy jelentősen fejlesztett üzemekben. Fel-tűnő, hogy a régebbi vállalatok az alkalmazotti állománycso-portot a munkásokhoz képest gyorsabban növelték.

A mezőgazdaságban ezzel szemben az iparosítás elszívó hatásá-ra és az előregedés miatt a keresők száma fokozatosan csökkent, de az utóbbi években stagnált. A mezőgazdasági keresők számá-nak csökkenése azonban nem érintette károsan a termelőszövet-kezeteket. Az e területen jelentkező problémákat nem a létszám mennyisége, hanem kedvezőtlen korösszetétele, és a munkacsu-csok okozzák.

Az építőiparban, a közlekedésben és a kereskedelemben dolgozók száma, bár kisebb mértékben, de szintén emelkedő tendenciát mutat. Ezeknek az ágazatoknak a létszámalakulása jórészt függ-vénye a népesség változásának és a terület ipari fejlődésének.

Változás történt az aktív keresők szerkezeti megoszlásában, az egyes népgazdasági ágakban lekötött munkaerő arányában. Jelentékeny mértékben javult az ipari ágazatokban és csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak részaránya, ami a megyét ipari jellegűvé tette. Megváltozott a megye társadalmi és gaz-dasági szerkezete, módosult a népesség összetétele és területi elhelyezkedése. Az állományba felvett dolgozóknak mintegy 40 %-a eddig nem dolgozott, tehát új munkaerő, míg 60 %-a már meglevő munkahelyét változtatta meg.

A foglalkoztatottságnak az utóbbi évekre jellemző gyors ütemű emelkedése az 1965. évben még meglevő munkaerő tartalékot nagyjából felszívta, sőt bizonyos foku munkaerő-hiány kelet-kezett. A foglalkoztatottsági színvonal ma már magasabb az or-szágos átlagnál és a férfiaknál elérte a maximális 95-96 %-ot,

de a nőknél is megközelíti az optimális szintet. Az elhelyezkedési nehézségek alapján véve megszűntek. A munkaerő-helyzetet jelenleg az alábbiak jellemzik:

- Jelentős férfi munkaerő tartalékkal a megye nem rendelkezik, sőt a vállalatok jelentős részénél kisebb mértékű férfi munkaerő hiány lépett fel.
- Nagyobb számú női munkaerő tartalék a megye kevésbé iparosított területein, így elsősorban Makón és Csongrádon, ill. e városok környékén még megtalálható.
- Nincs meg az összhang a munkaerő-kereslet és kínálat között szakképesítésben, nemekben és területi elhelyezésben. Ennek okai:
 - a szakmunkás képzés nem tudta követni a gyors ipari fejlődés szakmunkás igényét, így bizonyos szakmákban túlkínálat, más szakmákban /forgácsoló szakmák, köműves stb./ hiány keletkezett. A feszültséget fokozta még, hogy a szülők elsősorban a "divatos" szakmákra adták gyermekeiket, nem vették figyelembe a jelentkező igényeket;
 - a középiskolai képzés, főként a gimnáziumi képzés nincs arányban az igényekkel, de problémát jelent az is, hogy a középiskolát végzettek elsősorban irodai munkát keresnek és nem fizikait.
- Az ipar főként centralizáltan /Szeged, Hódmezővásárhely/ települt, ezzel szemben a munkaerő területileg szétszórtnak található meg. Az említett két városban a lakásépítések üteme nem volt arányban a növekvő munkaerőigényekkel, városon belüli helyi tartalékokra pedig csak a természetes szaporodásból lehet számítani. A beköltözést a túlszűkölttség,

a "lakbérúzsora" az építési kapacitások szűk keresztmetszete is fékezi.

- A létszámigények biztosításában a fentiek miatt nagy szerepe lett az ingázásnak, de sajnos a közuti és a vasuti közlekedés nem tudja behálózni megfelelően a munkaerő-tartalékos területeket. A vasuti közlekedés lassu az autbuszok száma kevés.
- A mezőgazdaság területén ma is megtalálható a latens munkaerő-tartalék, magas a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. A fontosabb, de főként a munkaerő-igényes mezőgazdasági munkák - hagyma, kukorica - gépesítése napirenden van. Ezek megoldása lökésszerű munkaerő felesleget teremt a közeljövőben.
- Nincs összhangban a férfi és női munkaerő elhelyezési lehetősége. Az utóbbi évek iparfejlesztése elsősorban férfi munkaerőt igényelt /kőolajipar, gumiipar, porcelángyártás/. Ennek következtében a férfi munkaerő iránti kereslet globálisan meghaladja a kínálatot. A nők vonatkozásában pedig azokon a területeken, ahol a könnyűipar túlsúlyban ^{van} létszámhiány, az egyéb területeken pedig elhelyezési nehézségek vannak.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetésének hatása a munkaerő-gazdálkodásra eddig nem hozott lényeges változásokat. A létszám növelésére való törekvés továbbra is érvényesül. Ennek oka elsősorban abban található, hogy a termelés növelése extenzív módon még mindig olcsóbb, mint az átlagbér növelése. Várható volt, hogy nagyobb arányu leépítésekre, főleg a csökkent munkaképességűek elküldésére és létszám átcsoportosításokra kerül sor. Mindezek nem következtek be, sőt a létszámnövelés továbbra is jelentős. Tapasztalható olyan

jelenség is, hogy egyes vállalatok, főleg az alacsony keresetű dolgozók számát növelték, hogy a bázis átlagbéren belül emelhessék a dolgozók egy részének az átlagbérét.

1968. I. félévben az előző év azonos időszakához képest, az iparban 3300, az építőiparban 600, a kereskedelemben 1100 fővel emelkedett a foglalkoztatottak száma. Ezek a számok azt bizonyítják, hogy a problémák ellenére van munkaerő.

Továbbra is jelentős a fluktuáció, sőt emelkedő. A kilépők száma 1968. I. félévben a szocialista iparban 14 %-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban. Ezen belül a minisztériumi iparban 13, a tanácsi iparban 22, a szövetkezeti iparban 17 %. Az állományi létszámnak 1/5-e lépett ki egy félév alatt az iparban. A felvételi forgalom 25 %-kal volt magasabb, ami részben a kilépők pótlását, és a létszám bővítését szolgálta. A fluktuáció emelkedését elősegítette:

- az új munkaügyi szabályozás, amely a korábbi merev kööttségeket feloldotta;
- a munkaerő kínálatot meghaladó kereslet jelentkezése;
- a magasabb jövedelmet biztosító nehézipari üzemek telepítése és fejlesztése.

A munkaerő-szükséglet biztosításának lehetőségei

A III. ötéves terv hátralevő éveiben tovább folytatódik mégynk gazdasági növekedése, az ipar fejlesztése. Az ipar mellett fejlődik az építőipar, a közlekedés és a kereskedelem is. A szükséglet zömmel a városokban jelentkezik, mintegy 70 %-a Szegeden. Szakmai összetételét tekintve az igények kb. 40 %-a szakmunkás, a többi segéd- és betanított munkás. Nemek szerinti összetételét tekintve pedig 60 %-a férfi, 40 %-a nő.

A jelentkező munkaerő-szükséglet kielégítéséhez szükséges fedezet számszerűségében a III. ötéves terv hátralevő éveiben és a IV. ötéves /1971-75/ tervben is biztosítható. A szükséglet és a kereslet globális egyensúlyán belül azonban továbbra is fennállnak azok a feszültségek, amelyek az utóbbi években jelentkeztek. A rendelkezésre álló munkaerő területi elhelyezkedése, minőségi, szakmai összetétele és nemek szerinti megoszlása nem esik egybe az igényekkel. Ezeknek a problémáknak a megoldása hosszabb távu feladat.

Az igényeket az alábbi forrásokból lehet biztosítani:

- Növekszik a munkaerő-forrás, mert a munkaképes korba lépők száma a demográfiai hullám belépésével jóval nagyobb mértékben emelkedik, mint a munkaképes korból kilépők száma. Ez elsősorban a fiatal, szakképzetlen munkaerő kínálatában jelentkezik.
- A bevándorlás üteme az elkövetkező években tovább emelkedik, ami elsősorban a jobb kereseti lehetőséget biztosító nehézipar vonzó hatásának eredményeként jelentkezik. A bevándorlást nagymértékben elősegíti Szegeden a kőolázipar 1000 lakása, amelyek építése és átadása 1967-ben megkezdődött.
- Jelentékeny munkaerő-forrás tartaléka a falusi és tanyai lakosság, amelyek bevonását a közlekedés megjavításával és kisebb üzemek kitelepítésével meg lehet oldani.
- Jelenleg nagyon sok munkaerőt köt le a mezőgazdasági kulturák gépesíthetlensége. Ezeknek a kulturáknak a gépesítése a megoldás küszöbén áll, aminek bevezetése nagyszámu munkaerő-tartalékot hoz felszínre, elsősorban Makó és környékén. Az így felszabaduló munkaerő foglalkoztatását a mezőgazdaság nem tudja megoldani, tehát az ipar és a többi

népgazdasági ág részére jelent munkaerő-tartalékokat.

- További munkaerő-tartalék a megyén kívülre dolgozni eljáró mintegy 5000 fő, ami zömében férfi. Visszaáramlását eddig fékezte, hogy a legrosszabb átlagkeresetű megyék közé tartozott Csongrád megye. Ma már a nehézipar meghonosodása jó munkaalkalmat és magasabb kereseti lehetőségeket teremt, ami elősegíti itthoni munkavállalásukat.
- A környező - viszonylag kevésbé iparosított - megyék Csongrád megyével határos községeiből, ill. járásaiból /a vonzási körzeten belül/ jelentős létszám áramolhat szükség esetén a megyébe ingázással vagy végleges letelepedéssel.
- Felmerül - további mély vizsgálódás igényével - a szomszédos Jugoszláviával kapcsolatos egyirányu vagy kétirányu munkaerő kooperáció lehetősége is.
- Nem elhanyagolható az a tartalék sem, ami a vállalatokon belül jelentkezik a "kapun belüli munkanélküliség". Az iparban az összlétszám mintegy harmada kiegészítő, kiszolgáló munkakörben dolgozik. Ezeknek a munkaköröknek a gépesítése jelentős belső tartalékokat hozhat felszínre, és elősegítheti a megye munkaerő problémáinak megoldását a munkaidő egyidejű csökkentése mellett.

* * *

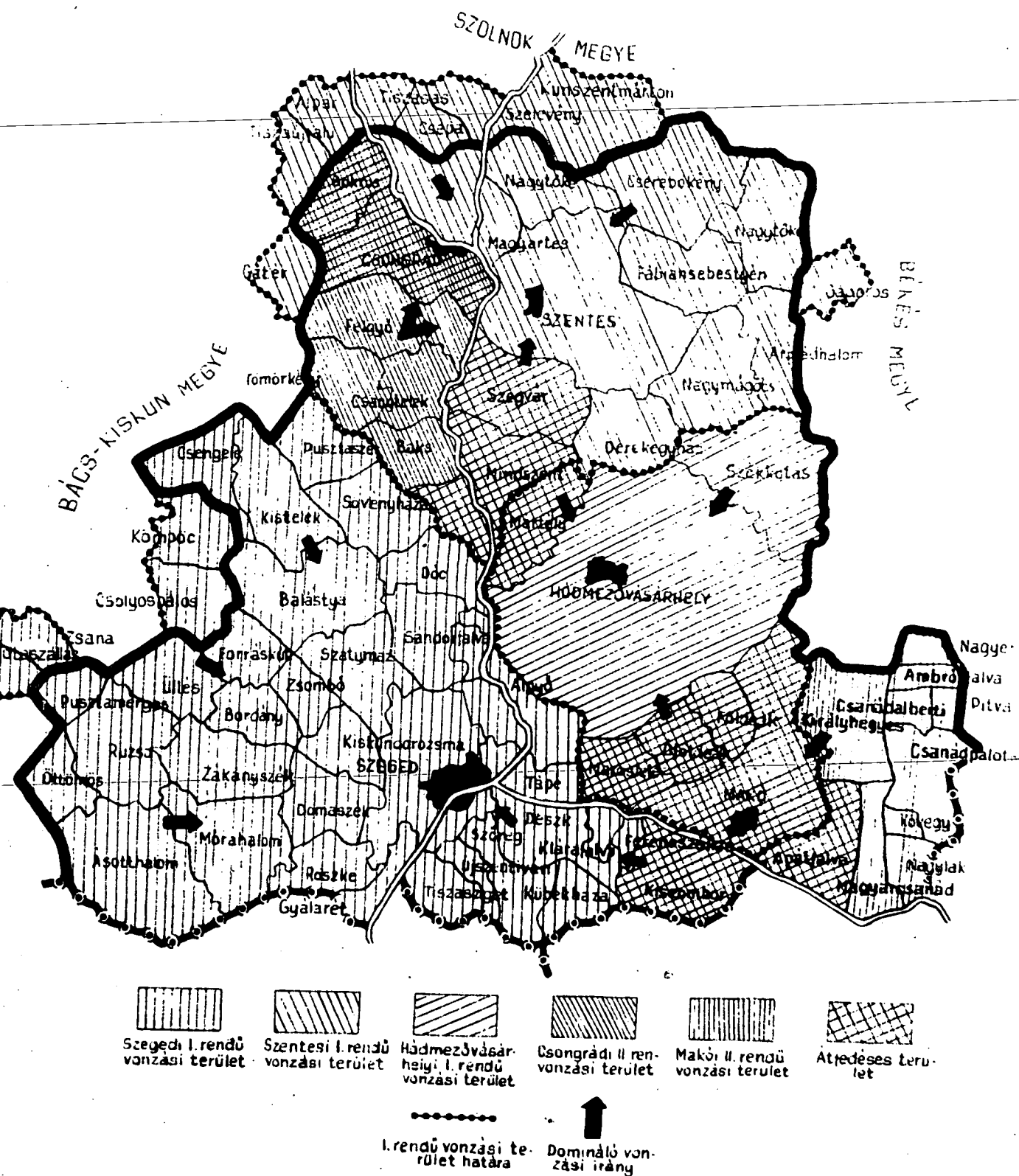
Budapest, 1969. április hó

Csongrád megye és Szeged Mj. város lakosság számának alakulása 1949-1971 között																				
		1949. I. 1.				1960. I. 1.				1965. I. 1.				1971. I. 1.						
	Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%				
Csongrád megye	166.578	175.865	342.443	79.8	162.326	172.778	355.104	77.2	156.143	164.102	320.345	73.4	157.298	165.002	322.300	71.3				
Szeged mj. város	40.066	46.574	86.640	20.2	46.563	52.379	98.942	22.8	54.761	61.329	116.090	26.6	61.800	68.200	130.000	28.7				
Csongrád megye/Szegeddel/	206.644	222.439	429.083	100.0	208.889	225.157	434.046	100.0	210.904	225.530	436.435	100.0	219.800	233.202	452.500	100.0				
Csongrád város	9.669	11.005	2.067	6.0	9.872	10.804	20.676	6.2	9.831	10.298	20.129	6.3	9.906	10.394	20.300	6.3				
Hódmezővásárhely város	23.139	26.027	49.166	14.4	25.806	27.686	53.492	16.0	25.767	27.037	52.804	16.5	27.161	28.139	55.300	17.2				
Makó város	14.952	17.061	32.013	9.3	14.409	16.440	30.849	9.2	13.830	15.769	29.599	9.2	13.750	15.050	28.800	8.9				
Szentes város	14.108	15.751	29.859	8.7	14.928	16.150	31.078	9.3	15.186	16.247	31.433	9.8	16.184	17.116	33.300	10.3				
Városok összesen	61.868	69.844	131.712	38.4	65.015	71.080	136.095	40.7	64.614	69.351	133.965	41.8	67.001	70.699	137.700	42.7				
Makó járás	18.944	19.640	38.584	11.3	16.808	18.137	34.945	10.4	15.204	16.338	31.542	9.8	14.701	15.799	30.500	9.5				
Szeged járás	57.439	58.201	115.640	33.8	54.527	56.649	111.176	33.1	53.116	54.814	107.930	33.7	54.217	55.983	110.200	34.2				
Szentes járás	28.327	28.180	56.507	16.5	25.976	26.912	52.888	15.8	23.209	23.699	46.908	14.7	21.379	22.521	43.900	13.6				
Járások összesen	104.710	106.021	210.731	61.6	97.311	101.698	199.009	59.3	91.529	94.851	186.380	58.2	90.297	94.303	184.600	57.3				
Megeye összesen	166.578	175.865	342.445	100.0	162.326	172.778	335.104	100.0	156.143	164.202	320.345	100.0	157.298	165.002	322.300	100.0				
Csongrád megye	48.6	51.4	100.0	-	48.4	51.6	100.0	-	48.7	51.3	100.0	-	48.8	51.2	100.0	-				
Szeged mj. város	46.2	53.8	100.0	-	47.1	52.9	100.0	-	47.3	52.7	100.0	-	47.5	52.5	100.0	-				
Csongrád megye /Szegeddel/	48.2	51.8	100.0	-	48.1	51.9	100.0	-	48.3	51.7	100.0	-	47.4	51.6	100.0	-				
Csongrád város	46.8	53.2	100.0	-	47.7	52.3	100.0	-	48.8	51.2	100.0	-	48.8	51.2	100.0	-				
Hódmezővásárhely város	47.1	52.9	100.0	-	48.2	51.8	100.0	-	48.8	51.2	100.0	-	49.1	50.9	100.0	-				
Makó város	46.7	53.3	100.0	-	46.7	53.3	100.0	-	46.7	53.3	100.0	-	47.8	52.2	100.0	-				
Szentes város	47.2	52.8	100.0	-	48.0	52.0	100.0	-	48.3	51.7	100.0	-	48.6	51.4	100.0	-				
Városok összesen	47.0	53.0	100.0	-	47.8	52.2	100.0	-	48.2	51.8	100.0	-	48.7	51.3	100.0	-				
Makó járás	49.1	50.9	100.0	-	48.1	51.9	100.0	-	48.2	51.8	100.0	-	48.2	51.8	100.0	-				
Szeged járás	49.7	50.3	100.0	-	49.0	51.0	100.0	-	49.2	50.8	100.0	-	49.2	50.8	100.0	-				
Szentes járás	50.1	49.9	100.0	-	49.1	50.9	100.0	-	49.5	50.5	100.0	-	48.7	51.7	100.0	-				
Járások összesen	49.7	50.3	100.0	-	48.9	51.1	100.0	-	48.7	51.3	100.0	-	48.9	51.1	100.0	-				

M e g n e v e z é s :	1869	1949	1960	1966	I n d e x		
	1.	2.	3.	4.	4:1	4:2	4:3
Szeged m.j. város	46.829	86.640	98.942	118.479	252.8	136.6	119.7
Csongrád megye	222.974	342.443	335.104	319.760	143.4	93.4	95.4
Csongrád megye összesen	269.803	429.083	434.046	438.239	162.4	102.1	101.0
Ország összesen	5.011.310	9.204.799	9.968.044	10.196.925	203.5	110.8	102.3
Bács megye	322.972	588.606	586.084	563.161	174.4	95.7	96.1
Békés megye	284.827	472.163	468.466	440.570	154.7	93.3	94.0
Szolnok megye	277.236	450.403	462.150	441.806	159.4	98.1	95.6
Csongrád város	14.693	20.674	20.676	20.112	136.9	97.3	97.3
Hódmezővásárhely város	41.080	49.166	53.492	52.931	128.8	107.7	99.0
Makó város	25.826	32.013	30.849	29.514	114.3	92.2	95.7
Szentes város	24.539	29.859	31.078	31.641	128.7	106.0	101.8
Városok összesen	106.138	131.712	136.095	134.198	126.4	101.9	98.6
Makó járás	25.722	38.584	34.945	31.275	121.6	81.1	89.5
Szeged járás	56.328	115.640	111.176	107.985	191.7	93.4	97.1
Szentes járás	34.786	56.507	52.888	46.302	133.1	81.9	87.5
Járások összesen	116.836	210.731	199.009	185.562	158.8	88.1	93.2

CSONGRÁD MEGYE		Csongrád megye és Szeged m.j. város lakosság számának alakulása 1949-1971 között korösszetétel szerint															
		1949. I. 1.				1960. I. 1.				1965. I. 1.				1971. I. 1.			
		Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%	Férfi	Nő	Együtt	%
0 - 2 évesek	8.4	8.0	16.4	4.8	7.2	6.9	14.1	4.2	6.0	5.2	11.2	3.5	6.5	6.5	13.0	4.0	
3 - 5 évesek	8.6	8.1	16.7	4.9	9.6	9.0	18.6	5.6	6.0	5.7	11.7	3.7	6.4	6.7	12.1	3.7	
6 - 14 évesek	24.7	23.5	48.2	14.1	24.0	23.3	47.3	14.1	24.2	23.4	47.6	14.8	18.6	17.7	36.3	11.3	
0 - 14 évesek	41.7	39.6	81.3	23.8	40.8	39.2	80.0	23.9	36.2	34.3	70.5	22.0	31.5	29.9	61.4	19.0	
15 - 39 évesek	61.8	65.4	127.2	37.1	56.9	59.7	116.6	34.8	52.7	53.6	106.3	33.2	58.5	57.2	115.7	35.9	
40 - 54 évesek	34.5	36.8	71.3	20.8	30.3	33.0	63.5	18.9	28.6	31.7	60.3	18.8	27.7	30.6	58.3	18.1	
55 - 59 évesek	7.7	9.1	16.8	4.9	10.6	11.1	21.7	6.5	11.4	12.0	23.4	7.3	9.7	11.6	21.3	6.6	
60 - x évesek	20.9	24.9	45.8	13.4	23.7	29.6	53.3	15.9	27.2	32.6	59.8	18.7	30.3	35.3	65.6	20.4	
A lakosság száma összesen	166.6	175.8	342.4	100.0	162.3	172.8	335.1	100.0	156.1	164.2	320.3	100.0	157.7	164.6	322.3	100.0	
Szeged m.j. város																	
0 - 2 évesek	2.3	2.2	4.5	5.2	1.7	1.6	3.3	3.3	1.8	1.8	3.6	3.1	2.1	2.2	4.3	3.3	
3 - 5 évesek	1.8	1.7	3.5	4.0	2.4	2.2	4.6	4.7	1.7	1.5	3.2	2.8	1.9	1.6	3.5	2.7	
6 - 14 évesek	5.2	5.5	10.7	12.3	6.5	6.3	12.8	12.9	7.1	6.8	13.9	12.0	6.9	6.6	13.5	10.4	
0 - 14 évesek	9.3	9.4	18.7	21.5	10.6	10.1	20.7	20.9	10.6	10.7	20.7	17.9	10.4	10.4	21.3	16.4	
15 - 39 évesek	15.5	17.6	33.1	38.2	17.9	18.4	36.3	36.7	23.3	24.1	47.4	40.8	27.6	27.7	55.3	42.5	
40 - 54 évesek	8.5	10.4	18.9	21.8	8.8	10.6	19.4	19.6	10.0	11.5	21.5	18.5	10.8	12.9	23.7	18.2	
55 - 59 évesek	1.9	2.6	4.5	5.2	2.9	5.4	6.3	6.4	3.3	3.9	7.2	6.2	3.8	4.4	8.2	6.4	
60 - x évesek	4.9	6.6	11.5	15.3	6.4	9.8	16.2	16.4	7.6	11.7	19.3	16.6	8.7	12.8	21.5	16.5	
A lakosság száma összesen	40.1	46.6	86.7	100.0	46.6	52.3	98.9	100.0	54.8	61.3	116.1	100.0	61.8	68.2	150.0	100.0	

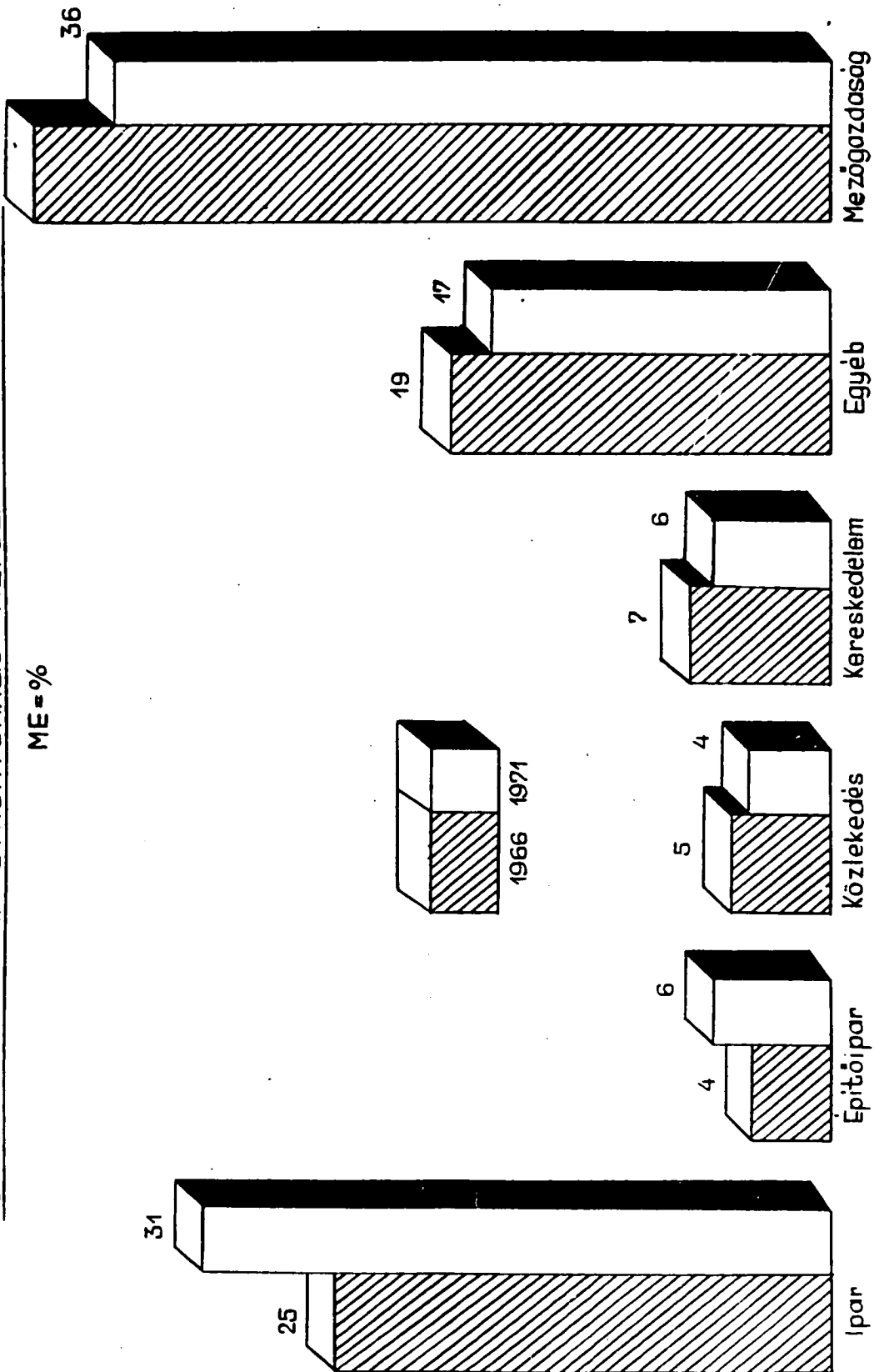
VONZÁSI KÖRZETEK ELHELYEZKEDÉSE, CSONGRÁD MEGYÉBEN

CSONGRÁD MEGYÉBEN (SZEGEDDEL) AZ EGYES NÉPGAZDASÁGI ÁGAKBAN
FOGLALKOZTATOTTAK STRUKTURÁLIS VÁLTOZÁSA 1966-1971 KÖZÖTT

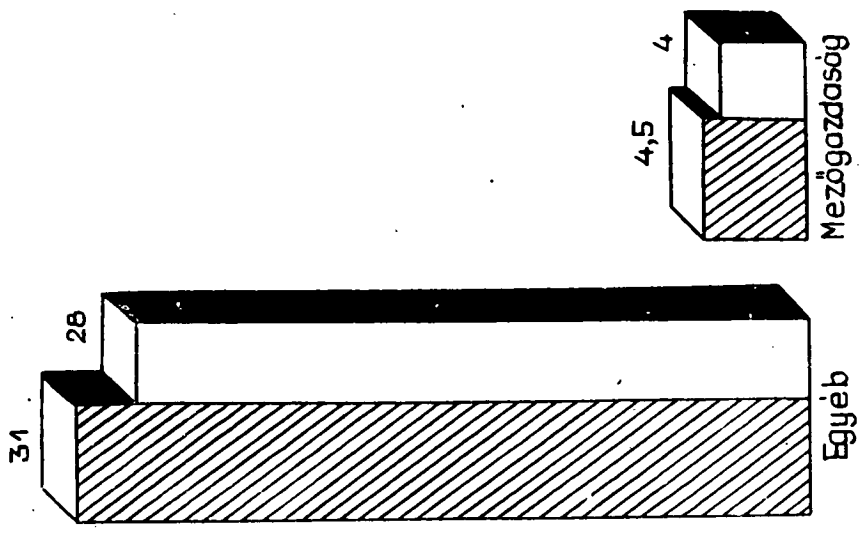
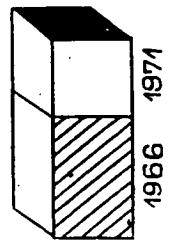
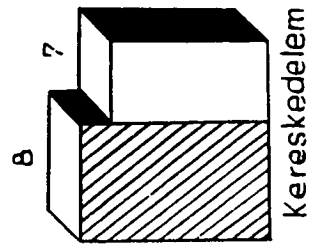
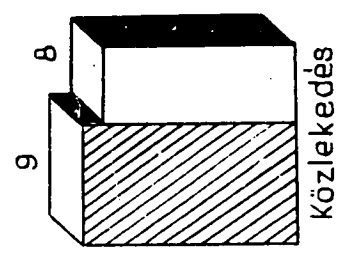
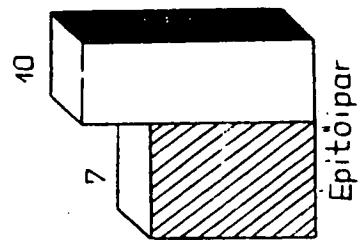
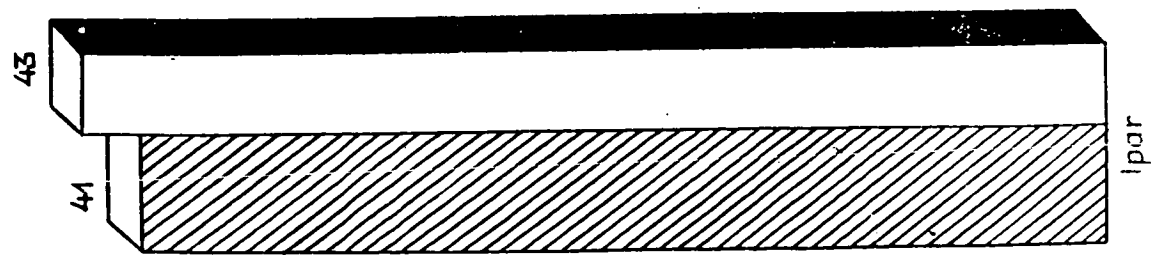
ME = %

40

SZEGED MJ. VÁROS MUNKAERŐ FOGLALKOZTATÁSÁNAK ÉVELEJÉI
 ALAKULÁSA A KÜLÖNBÖZŐ NEPGAZDASÁGI ÁGAK %-OS MEGOSZTLÁSÁBAN

ME=%
 1966 - 1971 között

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

1. Augusztinovics Győző: A mezőgazdasági munkaerő-helyzet szám-
szerű felmérése, összefüggései.
2. Berényi József: Foglalkoztatottság és életszínvonal.
3. Buda István -
Pongrácz László: Személyi jövedelmek, anyagi érdekelt-
ség, munkaerő-gazdálkodás.
4. Dr.Eck Kálmán: A társtudományok szerepe a munka
racionalizálásában.
5. Pogány György: Munkaerő-gazdálkodás és a foglalkoz-
tatási politika.
6. Rózsa József: A munkaerő-helyzetről és a foglalkoz-
tatottságról az új gazdasági mechaniz-
musban.
7. Sárfalvi Béla: A mezőgazdasági népesség csökkenése
Magyarországon.
8. Dr.Timár János: Az ipari szakmunkások és a tervszerű
munkaerő-gazdálkodás.
9. Dr.Timár János: Munkaerő-helyzetünk jelene és távlatai.
10. Varga Jenő: Ipargazdaságtan 2.rész.Tankönyv 1968.
11. Dr.Wilcsek Jenő: A munka termelékenysége. A munkaerő-
gazdálkodás és a munka bérezése a szo-
cialista iparban.
12. Kossuth Könyvkiadó
1967. A szocializmus politikai gazdaságtana.
Tankönyv.
13. Az MSzMP KB 1966.V.
25-27. ülésének anyaga A gazdasági mechanizmus reformja.
14. Az MSzMP Politikai Bi-
zottság határozata:
1966.I.21. Csongrád megye helyzetéről.
15. Az MSzMP Csongrád me-
gyei VB határozata
1965. A mezőgazdaság helyzete és feladatok.
16. Az MSzMP Csongrád me-
gyei VB határozata
1966. Csongrád megye munkaerő-helyzete és a
további feladatok a munkaerő-gazdálko-
dásban.
17. A Csongrád megyei SzMT
határozata 1964. A szakszervezetek feladatai a megyében
é munkaerő-gazdálkodás megjavításában.
18. A Csongrád megyei és
Szeged megyei jogu
városi Tanács VB Mun-
kaügyi O.kollégiumi
beszámolója 1967. Csongrád megye és Szeged megyei jogu
város munkaerő-helyzetének alakulásá-
ról és az iparfejlesztés lehetőségeiről

19. József Attila Tudomány-
egyetem Gazdasági Föld-
rajzi Tanszék Tanulmányterv: Szeged vonzásköre
és munkaerő-mérlege.
20. Buda István:
/Közgazdasági Szemle,
1965. 4.sz./ Munkabér-gazdálkodási rendszerünk
fejlődéséről.
21. Kovács János:
/Közgazdasági Szemle,
1965. 3.sz./ A munkaerő értékelése a többcsator-
nás árrendszerben.
22. Dr. Timár János:
/Közgazdasági Szemle,
1966. 6.sz./ A szakmunkaerő-szükséglet és az
oktatás tervezésének kapcsolatai.
23. Timár Sándor:
/Közgazdasági Szemle,
1966. 6.sz./ A nők részmunkaidőben való foglal-
koztatásáról.
24. Pogány György:
/Közgazdasági Szemle,
1967. 7-8.sz./ A foglalkoztatottság szerkezeti
változása az 1949-66 években.
25. Dr. Iván Pál:
/Közgazdasági Szemle,
1965. 2.sz./ A foglalkoztatottság várható ala-
kulása 1970. végéig.
26. Lengyel László
/Statisztikai Szemle,
1968. 3.sz./ A foglalkoztatottság területi ala-
kulása.
27. Losonczi Károly
/Statisztikai Szemle,
1968. 7.sz./ Az ingázás aránya, költsége és az
ingázók utazási ideje.
28. Olajos Árpád- Öry
Istvánné:
/Statisztikai Szemle,
1968. 11.sz./ A foglalkoztatottság alakulása,
/1949-1966/
29. Józsa Ödön:
/Munkaügyi Szemle,
1968. 5.sz./ Több szakma elsajátítása és a szak-
munkás képzés.
30. Dr. Bánki Pál:
/Munkaügyi Szemle,
1968. 9.sz./ Munkaügyi eredmények, problémák és
a közgazdasági szabályozók.
31. Dr. Szabady Egon:
A gazdasági aktivizálódás demográ-
fiai háttere és a női foglalkozta-
tás néhány kérdése ^{1/}
32. Dr. Gadó Ottó-
Dr. Iván Pál:
A foglalkoztatottság és a munkaerő
ágazati strukturájának egyes jelleg-
zetességei Magyarországon ^{2/}

33. Dr. Timár János: A foglalkoztatottság egyensulya és színvonala a szocializmusban 3/
34. Kovács János: Gazdasági növekedés és a népesség iskolázottsága.
35. Ballai László-
Dr. Fekete György: A munkaerő-állomány szakképzettség összetételének alakulása Magyarországon 4/
36. Központi Statisztikai Hivatal Csongrád-megyei Igazgatóság: Csongrád megye statisztikai évkönyvei: 1960-1967 között.

* * *

1/, 2/, 3/, 4/: A munkaerő-források felhasználása és a foglalkoztatottak strukturális változása a szocialista országokban. KGST tagállamok Munkaerő Szakértőinek Tudományos Symposionja. Budapest, 1968. szeptember 25-27.